

PRZEWODNIK DOBRYCH PRAKTYK W ODNIESIENIU DO ŚRODKÓW KRAJOWYCH

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Przewodnik dobrych praktyk

w odniesieniu do

środków krajowych

(przyjęty przez Komitet Ministrów w dniu 18 września 2013 r.)

Dyrekcja Generalna I
Praw Człowieka i Rządów Prawa
Rada Europy, 2013

Francuska edycja: Guide de bonnes pratiques en matière de voies de recours internes

Zdjęcie Photo: cover © Shutterstock

© Rada Europy, 2013

Wydrukowano w Radzie Europy

Spis treści

I.	Wprowadzenie	7
II.	Właściwości ogólne skutecznego środka	13
A.	Krajowe środki w odniesieniu do pozbawienia wolności	17
III.	Szczegółowe właściwości środków odpowiadających na pewne konkretne sytuacje	17
1.	Bezprawność pozbawienia wolności	18
2.	Środki odnoszące się do domniemanych naruszeń artykułu 3 Konwencji w kontekście pozbawienia wolności	27
B.	Śledztwa w kontekście domniemanych naruszeń artykułów 2 i 3 Konwencji	33
C.	Krajowe środki przeciw wydaleniu	37
D.	Środki na brak egzekucji orzeczeń sądów krajowych	40
IV.	Krajowe środki generalne	47
A.	Skargi konstytucyjne	48
B.	Bezpośrednie stosowanie przepisów Konwencji w toku zwykłych postępowań	53
V.	Stosowanie Konwencji przez krajowe sądy i trybunały	57

Państwa członkowskie Rady Europy przyjęły niniejszy przewodnik w celu promowania i wspierania wypełniania ich obowiązków wynikających z Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Prawo do skutecznego środka odwoławczego jest podstawowe dla poszanowania i ochrony praw jednostki. Realizuje ono zasadę subsydiarności, ustanawiając krajowe mechanizmy, które muszą najpierw być użyte zanim jednostki będą mogły uciec się do ustanowionego strasburskiego mechanizmu kontroli, to jest Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Wdrożenie skutecznych środków odwoławczych powinno pozwolić na zmniejszenie obciążenia pracą Trybunału w wyniku z jednej strony zmniejszenia się liczby napływających nowych skarg a z drugiej strony ze względu na fakt, iż dokładne rozpoznanie spraw na poziomie krajowym ułatwiłoby ich późniejsze badanie przez Trybunał. Prawo do skutecznego środka odwoławczego odzwierciedla dlatego podstawową funkcję krajowych systemów sądowych w systemie Konwencji.

Ten przewodnik dobrych praktyk w odniesieniu do krajowych środków odwoławczych przedstawia podstawowe zasady prawne mające zastosowanie do skutecznych środków odwoławczych w ogólności oraz cechy wymagane od środków w pewnych określonych sytuacjach oraz od środków generalnych dla ich skuteczności. Te specyficzne sytuacje, o których traktuje przewodnik dotyczą środków w zakresie pozbawienia wolności w odniesieniu do dwóch aspektów zgodności z prawem oraz warunków pozbawienia wolności oraz sposobu w jaki osoba pozbawiona wolności jest traktowana; śledztw w kontekście domniemanych naruszeń artykułów 2 i 3 Konwencji; środków przeciw wydaleniu; oraz środków przeciw niewykonywaniu krajowych orzeczeń sądowych. Przewodnik wskazuje także dobre praktyki, które mogą stanowić inspirację dla innych państw członkowskich.

Ponadto przewodnik przypomina, że jest istotne by krajowe sądy i trybunały brały pod uwagę zasady Konwencji oraz orzecznictwo Trybunału i wskazuje w tym względzie krajowe praktyki.

I. Wprowadzenie

Artykuł 13 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka ustanawia prawo do skutecznego środka odwoławczego stypulując, iż „Każdy, czyjego prawa i wolności zawarte w niniejszej Konwencji zostały naruszone, ma prawo do skutecznego środka odwoławczego do właściwego organu państwowego, także wówczas, gdy naruszenia dokonały osoby wykonujące swoje funkcje urzędowe”. To jeden z podstawowych przepisów leżących u podstaw konwencyjnego systemu ochrony praw człowieka wraz z artykułem 1 o obowiązku poszanowania praw człowieka i artykułem 46 o wykonywaniu wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Przyczyniając się do wyjaśniania zarzutów naruszeń Konwencji na poziomie krajowym, prawo do skutecznego środka odwoławczego odgrywa istotną rolę w praktycznym stosowaniu zasady subsydiarności. Wdrożenie skutecznych środków odwoławczych dla wszystkich dających się uzasadnić skarg na naruszenie Konwencji powinno pozwolić na zmniejszenie obciążenia pracą Trybunału jako rezultat z jednej strony spadającej liczby spraw wpływających do niego, a z drugiej ze względu na fakt, iż szczegółowe zbadanie skarg na poziomie krajowym ułatwiłoby ich późniejsze badanie przez Trybunał.¹ Ponadto przewidując retroaktywność nowych środków, w szczególności tych skierowanych na rozwiązanie problemów systemowych lub strukturalnych, pomagają się w zmniejszeniu obciążenia pracą Trybunału poprzez umożliwienie skargom zawisłym przed Trybunałem na bycie rozpoznanymi na poziomie krajowym.² Faktycznie podczas gdy zwyczajowo Trybunał ocenia wykorzystanie krajowych środków odwoławczych na dzień wniesienia skargi, to może on odstąpić od tej zasady, kiedy odnotowuje wdrożenie nowego efektywnego środka odwoławczego.³ Prawo do skutecznego środka odwoławczego odzwierciedla także podstawową rolę krajowych systemów

1. Jak odnotowano w Rekomendacji Komitetu Ministrów Rec(2004)6 o usprawnieniu krajowych środków.
2. Jak odnotowano w Rekomendacji M/Rec(2010)3 o skuteczności środków na nadmierną długość postępowania.
3. Zobacz na przykład *Icyer p. Turcji*, Skarga Nr 18888/02, decyzja z 12 stycznia 2006, paragraf 72; *Fakhretdinov p. Rosji*, Skarga Nr 26716/09, 67576/09, 7698/10, 26716/09, 67576/09 i 7698/10, decyzja z 23 września 2010, paragraf 30; *Latak p. Polsce*, Skarga Nr 52070/08, decyzja z 12 października 2010.

sądowych dla systemu Konwencji, w tych przypadkach, w których środki prewencyjne okazały się nieodpowiednie. W tym względzie powinno być odnotowane, iż w uzupełnieniu obowiązku oceny istnienia skutecznych środków odwoławczych w świetle orzecznictwa Trybunału, państwa mają generalny obowiązek rozwiązywania problemów leżących u podstaw naruszeń stwierdzonych w wyrokach Trybunału.⁴

Sprawy repetytywne ujawniają niepowodzenie we wdrażaniu skutecznych krajowych środków odwoławczych tam gdzie wyroki wydane przez Trybunał, w szczególności wyroki pilotażowe lub wyroki co do zasad, dały wskazówki w odniesieniu do środków generalnych potrzebnych dla uniknięcia przyszłych naruszeń. Istotne by państwa wykonywały w pełni i niezwłocznie wyroki Trybunału. Jak odnotowała Trybunał, jeśli państwa zawodzą we wprowadzaniu skutecznych środków odwoławczych „jednostki będą systematycznie zmuszane do kierowania do Trybunału w Starzburgu skarg, które mogłyby być w pierwszej kolejności rozpoznane w krajowym porządku prawnym. W dłuższej perspektywie czasu skuteczne funkcjonowanie systemu ochrony praw człowieka ustanowionego przez Konwencję byłoby narażone na osłabienie zarówno na poziomie krajowym jak i międzynarodowym”.⁵

Istotne jest by sądy krajowe oraz trybunały prowadząc postępowania i formułując wyroki brały pod uwagę zasady Konwencji z odniesieniem do orzecznictwa Trybunału. Pomaga to zapewnić by środki krajowe były tak skuteczne jak tylko możliwe w usuwaniu naruszeń praw konwencyjnych oraz przyczynia się do dialogu między Trybunałem a krajowymi sądami i trybunałami.⁶

Wdrażanie skutecznych krajowych środków odwoławczych na naruszenia Konwencji jest wieloletnią troską Rady Europy, wielokrotnie uważaną za priorytet na najwyższym szczeblu politycznym, zwłaszcza na Konferencji Wysokiego Szczebla o przyszłości Trybunału, które odbyła się podczas szwajcarskiej prezydencji w Komitecie Ministrów (Interlaken, Szwajcaria, 18-19 lutego 2010 r.), tureckiej prezydencji w Komitecie Ministrów (Izmir, Turcja, 26-27 kwietnia 2011 r.)⁷ oraz brytyjskiej prezydencji (Brighton, Wielka Brytania, 19-20 kwietnia 2012 r.). Deklaracja przyjęta

---

4. Jak odnotowano w Rekomendacji Rec(2004)6 cytowanej powyżej.

5. Zobacz *Kudła p. Polsce*, Skarga Nr 30210/96, wyrok z 26 października 2000, paragraf 155.

6. Zobacz także paragraf 12 (c) Deklaracji z Brighton; ten sam взгляд leży u podstaw propozycji systemu opinii doradczych Trybunału (paragraf 12 (d) Deklaracji z Brighton).

7. Zobacz Plan Follow-up Deklaracji z Izmiru, sekcja B.1 (a).

podczas konferencji w Brighton, dla przykładu, wyraża w szczególności „determinację państw członkowskich w zapewnieniu skutecznej implementacji Konwencji” poprzez „rozważenie wprowadzenia, jeśli to konieczne, nowych, krajowych środków prawnych, szczegółowej czy też ogólnej natury, odpowiadających domniemanym naruszeniom praw i wolności gwarantowanych Konwencją” oraz także poprzez „stwarzanie odpowiednich warunków i zachęcanie krajowych sądów i trybunałów do brania pod uwagę odpowiednich zasad Konwencji z odniesieniem do orzecznictwa Trybunału przy prowadzeniu postępowań i wydawaniu wyroków; oraz w szczególności umożliwianie stronom w sporze w ramach odpowiednich norm krajowych procedur sądowych, ale bez zbędnych utrudnień, zwracanie uwagi krajowym sądom i trybunałom na jakiegokolwiek mające znaczenie postanowienia Konwencji oraz orzecznictwo Trybunału”. Ponadto obok tych dwóch postanowień deklaracja zachęca Komitet Ministrów do „przygotowania przewodnika dobrych praktyk w odniesieniu do krajowych środków odwoławczych”.⁸ W konsekwencji Komitet Ministrów zlecił Komitetowi Zarządzającemu do spraw praw człowieka (CDDH) przygotowanie niniejszego przewodnika.⁹

Przewodnik ma dwa cele. Pierwszym z nich jest zidentyfikowanie podstawowych zasad prawnych mających zastosowanie do skutecznych środków oraz właściwości, które powinny mieć środki w pewnych, określonych sytuacjach oraz środki generalne, tak by były skuteczne. Drugim celem jest przedstawienie dobrych praktyk, które mogą stanowić źródło inspiracji dla innych państw. Przykłady dobrych praktyk nie stanowią jednak modeli standardowych. Mogą mieć one zastosowanie tylko do pewnych systemów prawnych i tradycji konstytucyjnych.

Zgodnie z artykułem 32 Konwencji Trybunał ma ostateczną jurysdykcję w zakresie interpretacji i stosowania Konwencji oraz jej Protokołów poprzez swoje orzecznictwo. Orzecznictwo to, a w szczególności wyroki pilotażowe oraz wyroki co do zasad stanowią główne źródło dla niniejszego przewodnika. Ostateczne i tymczasowe rezolucje

---

8. Zobacz paragraf 9. (f) ii. Deklaracji z Brighton.

9. Zobacz decyzje Komitetu Ministrów z jego 122 Sesji, 23 maja 2012, pozycja 2 – Zapewnienie długoterminowej skuteczności mechanizmu kontrolnego Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Wstępna praca nad przewodnikiem była przeprowadzona na dwóch posiedzeniach wyłonionej grupy draftującej. Następnie był analizowany przez Komitet Ekspertów co do reformy Trybunału (DH-GDR) i Komitet Zarządzający Praw Człowieka (CDDH) przed przekazaniem go Komitetowi Ministrów.

przyjmowane przez Komitet Ministrów w związku z egzekucją wyroków Trybunału oraz decyzje także stanowią wskazówki na temat koniecznych środków generalnych i o dobrych praktykach, co wskazują raporty roczne Komitetu Ministrów na temat nadzoru nad wykonywaniem wyroków Trybunału. Komitet Ministrów zajmował się także prawem do skutecznego środka w rekomendacjach Rec(2004)6 na temat usprawnienia krajowych środków oraz CM/Rec(2010)3 o skutecznych środkach na przewlekłość postępowania, której towarzyszył przewodnik dobrej praktyki.

Przewodnik opiera się także na krajowych raportach na temat środków podjętych dla realizacji części deklaracji z Interlaken i Izmiru, które poddane zostały analizie i rekomendacjach stanowiących część procesu follow-up¹⁰ dokonanego przez CDDH oraz na innych odpowiednich informacjach będących w posiadaniu państw w trakcie prac przygotowujących przewodnik. Pod uwagę została wzięta także praca przeprowadzona przez inne ciała Rady Europy. W związku z tym państwa są zachęcane, tam gdzie istnieje taka potrzeba, do konsultowania się z Europejską Komisją dla Demokracji poprzez Prawo (Komisją Wenecką) oraz Europejską Komisją dla Efektywności Wymiaru Sprawiedliwości (CEPEJ) celem uzyskania wskazówek i pomocy we wprowadzaniu koniecznych usprawnień w ich krajowych systemach.

Przewodnik powinien być tłumaczony, tam gdzie to możliwe i szeroko dystrybuowany, w szczególności do następujących organów i osób:

- krajowych i regionalnych organów stanowiących prawo;
- organów odpowiedzialnych za proponowanie reform proceduralnych lub legislacyjnych jak rady sądowe, w zależności od struktur różnych krajowych systemów prawnych;
- organów sądowych, w szczególności wysokich sądów krajowych;
- urzędników odpowiedzialnych za zarządzanie sądami, włączając kanclerzy i urzędników zajmujących się egzekucją bądź wykonywaniem decyzji i wyroków;
- odpowiedniego personelu administracji rządowej odpowiedzialnego za wymiar sprawiedliwości, odpowiednio na szczeblu krajowym lub regionalnym;

---

10. Zobacz raport CDDH o środkach podjętych przez państwa członkowskie dla wdrożenia odpowiednich części deklaracji z Interlaken i Izmiru, dokument CDDH(2012)R76 Addendum I, który Komitet Ministrów odnotował na swym 1159th posiedzeniu (16 styczeń 2013).

- personelu innych służb publicznych odpowiedzialnych za pozasądowe etapy odpowiednich procedur, w szczególności policji, władz śledczych, więziennych oraz tych mających zwierzchność nad innymi miejscami pozbawienia wolności, biorąc pod uwagę specyficzne uwarunkowania krajowe.

II. Właściwości ogólne skutecznego środka

Artykuł 13 Konwencji, który ustanawia prawo do skutecznego środka odwoławczego nakłada następujący obowiązek na Państwa Strony:

„Każdy, czyje prawa i wolności zawarte w niniejszej konwencji zostały naruszone, ma prawo do skutecznego środka odwoławczego do właściwego organu państwowego także wówczas, gdy naruszenia dokonały osoby wykonujące swoje funkcje urzędowe.”

Zgodnie z orzecznictwem Trybunału przepis ten ma „konotacje” z artykułem 35 paragraf 1 Konwencji, zgodnie z którym Trybunał może zająć się sprawą jedynie w przypadku wyczerpania krajowych środków odwoławczych, o ile „ta zasada oparta jest na założeniu odzwierciedlonym w artykule 13 Konwencji [...], stosownie do którego skuteczny środek odwoławczy na domniemane naruszenie jest dostępny w krajowym porządku prawnym”.¹¹ Jednakże „jedynymi środkami, których wykorzystania wymaga artykuł 35 paragraf 1 są te środki, które odnoszą się do domniemanego naruszenia i są dostępne oraz wystarczające. Istnienie takich środków musi być wystarczająco pewne, nie tylko w teorii ale i praktyce”.¹²

Należy ponadto zauważyć, że artykuł 5 ustęp 4, który stanowi, że każdy, kto jest pozbawiony wolności ma prawo do wszczęcia postępowania przed sądem w celu sprawdzenia jego zgodności z wymogami proceduralnymi i materialnymi, które są niezbędne dla legalności pozbawienie wolności, stanowi szczególnie wymóg w uzupełnieniu do ogólnych wymogów artykułu 13.¹³ Zakres obowiązków w świetle tego przepisu przedstawiono w pozycji ii na stronie 9 tego podręcznika. Z tego względu przytoczone orzecznictwo dotyczy także artykułów 5(3) – (5) i artykułu 35. Dodatkowo Trybunał uznał istnienie szczegółowych obowiązków proceduralnych wynikających z artykułów 2 i 3 Konwencji celem zbadania w pewnych okolicznościach zarzutów odnośnie doznanych naruszeń.¹⁴

11. Zobacz na przykład *McFarlane p. Irlandii*, Skarga Nr 31333/06, wyrok Wielkiej Izby z 10 września 2010, paragraf 107.

12. *Ibidem*.

13. Zobacz *Claes p. Belgii*, Skarga Nr 43418/09, wyrok z 10 stycznia 2013, paragraf 123; *A I Inni p. Wielkiej Brytanii*, Skarga Nr 3455/05, wyrok Wielkiej Izby z 19 lutego 2009, paragraf 202.

i. Znaczenie « środka » w rozumieniu artykułu 13

Konwencja wymaga by «środek» pozwalał odpowiednim władzom krajowym zarówno na zajęcie się istotą odpowiedniej skargi opartej na Konwencji, ale także przyznanie stosownej rekompensaty.¹⁵ Środek jest tylko wtedy skuteczny, jeśli jest dostępny i wystarczający. Musi być on wystarczająco pewny nie tylko w teorii, ale też i w praktyce¹⁶ oraz musi być skuteczny w praktyce tak samo jak w prawie¹⁷, zważywszy na indywidualne okoliczności sprawy. Jego skuteczność nie zależy jednak od pewności korzystnego rezultatu dla skarżącego.¹⁸

Artykuł 13 nie wymaga żadnej szczególnej formy dla środka, państwa mają margines uznania, co do tego jak wypełnić ich obowiązek. Jednakże rodzaj prawa, o które chodzi ma konsekwencje co do rodzaju środka jaki państwo jest zobowiązane zapewnić.¹⁹ Jeśli pojedynczy środek sam w sobie nie wypełnia wymogów artykułu 13, to suma środków dostępnych zgodnie z prawem krajowym może je już wypełniać.²⁰ W ocenie skuteczności należy wziąć pod uwagę nie tylko środki dostępne formalnie, ale także ogólny kontekst prawny i polityczny, w którym one funkcjonują, jak również osobistą sytuację skarżącego.²¹

-
14. Trybunał uznał także proceduralne obowiązki wynikające z artykułów 4 i 8 Konwencji, chociaż te nie są omówione w przedmiotowym przewodniku: zobacz odpowiednio *Rantsev p. Cyprówi i Rosji*, Skarga Nr 25965/04, wyrok z 7 stycznia 2010 i *M.C. p. Bułgarii*, Skarga Nr 39272/98, wyrok z 4 grudnia 2003.
  15. Zobacz *M.S.S. p. Belgii i Grecji*, Skarga Nr 30696/09, wyrok z 21 stycznia 2011, paragraf 288; *Halford p. Wielkiej Brytanii*, Skarga Nr 20605/92, wyrok z 25 czerwca 1997, paragraf 64.
  16. Zobacz *McFarlane p. Irlandii*, Skarga Nr 31333/06, 10 września 2010, paragraf 114; *Riccardi Pizzati p. Włochom*, Skarga Nr. 62361/00, wyrok Wielkiej Izby z 29 marca 2006, paragraf 38.
  17. See *El-Masri p. "Byłeje Republice Jugostawii Macedonii"*, Skarga Nr 39630/09, 13 grudnia 2012, paragraf 255; *Kudła p. Polsce*, Skarga Nr 30210/96, wyrok z 26 października 2000, paragraf 152.
  18. See *Kudła p. Polsce*, op. cit., paragraf 157.
  19. Zobacz *Budayeva I Inni p. Rosji*, Skarga Nr 15339/02 etc., wyrok z 20 marca 2008, paragrafy 190-191.
  20. Zobacz *De Souza Ribeiro p. Francji*, Skarga Nr. 22689/07, 13 grudnia 2012, paragraf 79; *Kudła p. Polsce*, op. cit., paragraf 157.
  21. Zobacz *Đorđević p. Chorwacji*, Skarga Nr. 41526/10, 24 lipca 2012, paragraf 101; *Van Oosterwijck p. Belgii*, Skarga Nr 7654/76, wyrok z 6 listopada 1980, paragrafy 36-40.

ii. Znaczenie „organu krajowego” w rozumieniu Artykułu 13

Organ krajowy, o którym mowa w artykule 13 nie musi być konieczne organem wymiaru sprawiedliwości, ale jeśli nim nie jest, to jego uprawnienia i gwarancje są istotne dla określenia, czy środek jaki zapewnia jest skuteczny.²²

iii. Znaczenie „naruszenia” w rozumieniu artykułu 13

Artykuł 13 nie wymaga krajowego środka, w odniesieniu do każdej rzekomej krzywdy, nie ważne na ile nieuzasadnionej; skarga na naruszenie musi dawać się uzasadnić. Trybunał nie wskazał ogólnej definicji zasadności. Wskazuje jednak, że “w przypadku gdy osoba ma uzasadnione roszczenie, co do bycia ofiarą naruszenia praw zawartych w Konwencji, to powinna mieć środek odwoławczy do właściwego organu krajowego w celu zbadania jej skargi i jeśli to właściwe otrzymania zadośćuczynienia”.²³ Odpowiedź na pytanie, czy skarga jest wystarczająco uzasadniona powinna być rozstrzygana w świetle określonych faktów i rodzaju podniesionego problemu prawnego. Trybunał stosuje różne podejścia do uznania, iż roszczenia podniesione przed nim nie są uzasadnione w świetle artykułu 13.

Trybunał może uznać, iż dowody przedstawione przez skarżących nie dają podstaw do stwierdzenia “jakiegokolwiek naruszenia”²⁴ lub odwołać się do rozważań, które doprowadziły go do uznania, iż nie doszło do naruszenia przedmiotowego przepisu, uznając że podniesione przez skarżącego roszczenie nie było dostatecznie uzasadnione.²⁵

---

22. Zobacz *Kudła v. Poland*, op. cit., paragraf 157.

23. Zobacz *Leander p. Szwecji*, Skarga Nr 9248/81, wyrok z 26 maja 1987, paragraf 77.

24. Zobacz na przykład, *Hüsnüye Tekin p. Turcji*, Skarga Nr 50971/99, wyrok z 25 października 2005.

25. Zobacz na przykład, *Sevgin i Ince p. Turcji*, Skarga Nr 46262/99, wyrok z 20 września 2005.

III. Szczegółowe właściwości środków odpowiadających na pewne konkretne sytuacje

Zakres obowiązku wynikającego z artykułu 13 różni się zawsze w zależności od rodzaju skargi, którą wniósł skarżący na podstawie Konwencji. Z tego względu ta część odnosi się do właściwości, które musi posiadać skuteczny środek odpowiadający na pewne konkretne sytuacje, mianowicie środki dotyczące pozbawienia wolności, śledztwa w kontekście domniemych naruszeń artykułów 2 i 3 Konwencji, środków przeciw wydaleniu i środków na brak egzekucji krajowych orzeczeń sądowych. W odniesieniu do środków na przewlekłość postępowania należy odwołać się do Rekomendacji CM/Rec(2010)3, której towarzyszy przewodnik dobrej praktyki.

A. Krajowe środki w odniesieniu do pozbawienia wolności

Głównym celem artykułu 5 Konwencji jest ochrona jednostki przed arbitralnym i nieuzasadnionym pozbawieniem wolności.²⁶ Dla określenia, czy ktoś został pozbawiony wolności w rozumieniu artykułu 5 „punktem wyjścia musi być jego konkretna sytuacja oraz wzgląd musi być poczyniony na cały zakres czynników, takich jak rodzaj, długość, skutki oraz sposób wdrożenia przedmiotowego środka”.²⁷ Termin pozbawienie wolności zawiera zarówno obiektywny element odosobnienia danej osoby w ograniczonej przestrzeni przez okres nie bez znaczenia oraz element subiektywny polegający na tym, iż osoba nie wyraziła właściwie zgody na jej przedmiotową izolację.²⁸ Z tego względu artykuł 5 ma zastosowanie w wielu sytuacjach, tak np. w przypadku umieszczenia w szpitalu psychiatrycznym albo instytucji opiekuńczej,²⁹

-
26. Zobacz *McKay p. Zjednoczonemu Królestwu*, Skarga Nr 543/03, wyrok Wielkiej Izby z 3 października 2006, paragraf 30. Poglębiona analiza orzecznictwa odnoszącego się do artykułu 5 Konwencji, zobacz Przewodnik po artykule 5 opublikowany przez Dywizję Badawczą Trybunału.
  27. Zobacz *Guzzardi p. Włochom*, Skarga Nr. 7367/76, wyrok z listopada 1980, paragraf 92.
  28. Zobacz *Stanev p. Bułgarii*, Skarga Nr 36760/06, wyrok Wielkiej Izby z stycznia 2012, paragraf 117.
  29. Zobacz, na przykład, *Stanev p. Bułgarii*; *Storck p. Niemcom*, Skarga Nr 61603/00, wyrok z 16 czerwca 2005.

uwięzienia w strefie tranzytowej lotniska,³⁰ przeszukiwania na posterunku policji³¹ lub zatrzymań i przeszukań przez policję,³² albo domowego aresztu.³³

Krajowe środki w odniesieniu do pozbawienia wolności muszą dotyczyć zarówno zasadności zastosowanego środka, jak i warunków pozbawienia wolności, włączając w to sposób w jaki jest traktowana osoba pozbawiona wolności.

1. Bezprawność pozbawienia wolności

Proceduralne gwarancje dla osób pozbawionych wolności obejmują prawo osób aresztowanych lub pozbawionych wolności, w związku z podejrzeniem popełnienia czynu zabronionego, do bycia postawionym niezwłocznie przed sędzią oraz rozpoznania ich sprawy w rozsądnym terminie albo bycia zwolnionymi na czas postępowania, jak stanowi artykuł 5 paragraf 3 Konwencji; prawo każdego pozbawionego wolności do zbadania bezzwłocznie legalności tegoż pozbawienia wolności, jak stanowi artykuł 5 paragraf 4, oraz prawo do odszkodowania za niezgodne z prawem pozbawienie wolności o czym stanowi artykuł 5 paragraf 5.

i. Prawo osób aresztowanych lub pozbawionych wolności w związku z podejrzeniem popełnienia czynu zabronionego do niezwłocznego bycia postawionym przed sędzią oraz rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie i zwolnienia na czas postępowania (artykuł 5 paragraf 3)

Artykuł 5 paragraf 3 nie przewiduje żadnego wyjątku od obowiązku postawienia osoby niezwłocznie przed sędzią po jej aresztowaniu lub pozbawieniu wolności.³⁴ Ocena musi być automatyczna i nie może być uzależniona od wniosku osoby pozbawionej wolności,³⁵ tak by uniknąć sytuacji, w których osoby poddane złemu traktowaniu mogą nie być w stanie wnieść wniosku o zbadanie ich pozbawienia wolności; to samo może odnosić się do innych wrażliwych kategorii osób pozbawionych wolności jak ułomni umysłowo³⁶ lub ci którzy nie władają językiem

---

30. Zobacz, na przykład, *Amuur v. France*, Skarga Nr 19776/92, wyrok z 25 czerwca 1996.

31. Zobacz, na przykład, *Creanga p. Rumunii*, Skarga Nr 29226/03, wyrok Wielkiej Izby z 23 lutego 2012.

32. Zobacz, na przykład, *Foka p. Turcji*, Skarga Nr 28940/95, wyrok z 24 czerwca 2008.

33. Zobacz, na przykład, *Lavents p. Łotwie*, Skarga Nr 58442/00, wyrok z 28 listopada 2002.

34. Zobacz *Bergmann p. Estonii*, Skarga Nr 38241/04, wyrok z 29 maja 2008, paragraf 45.

35. Zobacz *McKay p. Wielkiej Brytanii*, paragraf 34.

36. *Ibid.*

sędziego.³⁷ Sędziowie muszą być bezstronni i niezawisli.³⁸ Muszą oni wysłuchać postawionej przed nimi osoby przed podjęciem decyzji³⁹ oraz przeanalizować istotę wniosku o zbadanie podstaw pozbawienia wolności.⁴⁰ Jeśli brak jest podstaw uzasadniających pozbawienie wolności sędzia musi być upoważniony do zwolnienia osoby.⁴¹ Utrzymywanie pozbawienia wolności mniej lub bardziej automatycznie jest sprzeczne z gwarancjami ustanowionymi w tym przepisie. Ciężar dowodu nie może być odwrócony i nie można wymagać od osoby pozbawionej wolności by wykazała, iż istnieją przesłanki do jej zwolnienia.

Druga część artykułu 5 paragraf 3 wymaga od sądów krajowych zbadania potrzeby utrzymania pozbawienia wolności osoby celem zagwarantowania jej zwolnienia, jeśli okoliczności sprawy dłużej nie uzasadniają jej pozbawienia wolności.⁴²

Przykład dobrej praktyki

■ Prawo karne w Armenii rozróżnia pomiędzy pozbawieniem wolności w trakcie śledztwa a pozbawieniem wolności w trakcie procesu. W przeciwieństwie do pozbawienia wolności w trakcie śledztwa, które jest zarządzane i przedłużane decyzją sądu za każdym razem na okres nie dłuższy niż dwa miesiące i nie może przekroczyć określonego okresu, nie ma maksymalnego okresu pozbawienia wolności w trakcie procesu. Kiedy podczas postępowania sądowego sąd decyduje o pozbawieniu wolności osoby oskarżonej na czas procesu nie jest zobligowany do odnoszenia się następnie do tej kwestii z własnej inicjatywy. Jednakże zgodnie z artykułami 65 i 312 Kodeksu Postępowania Karnego na wniosek obrony sąd może zamienić areszt na inny środek zapobiegawczy. Trybunał w Strasburgu uznał, iż możliwość złożenia takiego wniosku może być uznana za skuteczny środek w odniesieniu do domniemanego naruszenia artykułu 5 paragraf 3.⁴³

37. Zobacz *Ladent p. Polsce*, paragraf 74.

38. Zobacz, na przykład, *Brincat p. Włochom*, paragraf 21.

39. Zobacz, na przykład, *Schiesser p. Szwajcarii*, paragraf 31.

40. Zobacz *Krejčíř p. Czechom*, paragraf 89.

41. Zobacz *Assenov p. Bułgarii*, paragraf 146.

42. Zobacz *Bykov p. Rosji*, Skarga Nr 4378/02, wyrok Wielkiej Izby z 10 maja 2009, paragraf 66.

43. Zobacz *Martirosyan p. Armenii*, Skarga Nr 23341/06, wyrok z 5 lutego 2013.

ii. Prawo do bezwłocznego zbadania przez sąd legalności pozbawienia wolności (artykuł 5 paragraf 4)

Zgodnie z artykułem 5 paragraf 4 Konwencji „każdy, kto został pozbawiony wolności przez zatrzymanie lub aresztowanie, ma prawo odwołania się do sądu w celu ustalenia bezzwłocznie przez sąd legalności pozbawienia wolności i zarządzenia zwolnienia, jeżeli pozbawienie wolności jest niezgodne z prawem.”

Osoba aresztowana lub pozbawiona wolności jest uprawniona do zwrócenia się do sądu o zbadanie proceduralnych i materialnych przesłanek koniecznych dla tego by jej pozbawienie wolności było zgodne z prawem w rozumieniu artykułu 5 paragraf 1 Konwencji.⁴⁴ Możliwość wnioskowania o zbadania musi być zapewniona osobie zainteresowanej od momentu osadzenia i jeśli to konieczne możliwość ta musi powtarzać się następnie w rozsądnych odstępach czasu.⁴⁵ Sąd, do którego osoba pozbawiona wolności ma mieć zapewniony dostęp musi być niezależnym organem sądowym.⁴⁶ Jeśli przewidziana jest druga instancja, pozbawiony wolności musi mieć przyznane te same gwarancje w zakresie odwołania co w pierwszej instancji, m.in. poprzez zapewnienie, że postępowanie przeprowadzone będzie „niezwłocznie”.⁴⁷

Artykuł 5 paragraf 4 zawiera specjalne gwarancje proceduralne, które różnią się od tych ustanowionych w artykule 6, paragraf 1 Konwencji w zakresie rzetelnego postępowania. Stanowi on *lex specialis* do ostatniego przepisu,⁴⁸ jak również wobec bardziej ogólnych wymogów artykułu 13, dotyczącego prawa do skutecznego środka.⁴⁹ Postępowanie, o którym mowa w artykule 5 paragraf 4 Konwencji musi mieć charakter sądowy i zapewniać pewne proceduralne gwarancje stosowne do charakteru pozbawienia wolności, o które chodzi.⁵⁰ Wymagana jest rozprawa w przypadku osoby, której pozbawienie wolności mieści się w zakresie

---

44. Zobacz, na przykład, *Idalov p. Rosji*, Skarga Nr 5826/03, wyrok Wielkiej Izby z 22 maja 2012.

45. Zobacz *Molotchko p. Ukrainie*, Skarga Nr 12275/10, wyrok z 26 kwietnia 2012, paragraf 148; *Kurt p. Turcji*, wyrok z 25 maja 1998, paragraf 123.

46. Zobacz *Stephens v. Malta (Nr 1)*, Skarga Nr 11956/07, wyrok z 21 kwietnia 2009.

47. Zobacz *Kucera p. Słowacji*, Skarga Nr 48666/99, wyrok z 17 lipca 2007, paragraf 107; *Smatana p. Czechom*, Skarga Nr 18642/04, 27 września 2007, paragraf 128, sprawa, w której Trybunał zastosował zasadę do trzeciego poziomu jurysdykcji, badając wniosek o zwolnienie stosownie do Artykułu 5, paragraf 4.

48. Zobacz *Claes p. Belgii*, paragraf 123.

49. Zobacz *A. i Inni p. Wielkiej Brytanii*, paragraf 202; *Claes p. Belgii*, paragraf 123.

50. Zobacz *Idalov p. Rosji*, paragraf 161.

artykułu 5 paragraf 1 litera c), obejmującego areszt tymczasowy. Możliwość wysłuchania pozbawionego wolności albo osobiście albo tam gdzie to konieczne poprzez jakąś formę zastępczą stanowi podstawową gwarancję.⁵¹ Artykuł 5 paragraf 4 nie wymaga jednak by osoba pozbawiona wolności została wysłuchana za każdym razem, kiedy odwołuje się od postanowienia o przedłużeniu pozbawienia wolności⁵², chociaż istnieje prawo do bycia wysłuchanym w rozsądnych odstępach czasu.⁵³

Postępowanie musi być kontrydiktoryjne i zapewniać “równowagę broni” pomiędzy stronami.⁵⁴ Osoby uprawnione do inicjowania postępowania celem zbadania zgodności z prawem pozbawienia ich wolności nie mogą skutecznie korzystać z tego prawa, jeśli nie są szybko i odpowiednio informowane o powodach pozbawienia ich wolności.⁵⁵ W przypadku tymczasowego aresztowania osoby pozbawione wolności muszą otrzymać rzeczywistą sposobność kwestionowania przesłanek leżących u podstaw skierowanych przeciwko nim zarzutów. Wymóg ten może nakładać na sąd obowiązek przesłuchania świadków.⁵⁶ Sąd może ponadto zarządzać dostęp pozbawionego wolności lub jego przedstawiciela do dokumentów śledztwa, na których oparte jest oskarżenie.⁵⁷

Trybunał ustalił zasady odnoszące się do nadzoru nad pozbawieniem wolności osób nie będących w pełni władz umysłowych.⁵⁸ W uzupełnieniu gwarancji mających zastosowanie do każdej osoby pozbawionej wolności specjalne gwarancje proceduralne mogą być konieczne dla ochrony tych, którzy ze względów medycznych zaburzeń nie są w pełni zdolni do działania w swoim imieniu.⁵⁹ Osoba, która nie uczestniczyła osobiście lub przez przedstawiciela w postępowaniu

---

51. *Ibid.*

52. Zobacz *Saghinadze i Inni Others p. Gruzji*, Skarga Nr 18768/05, 27 maja 2010, paragraf 150.

53. Zobacz *Altinok p. Turcji*, Skarga Nr 31610/08, wyrok z 29 listopada 2011, paragraf 53; *Catal p. Turcji*, Skarga Nr 26808/08, wyrok z 17 lipca 2012, paragraf 33.

54. Zobacz *A. i Inni p. Wielkiej Brytanii*, paragraf 204.

55. Zobacz *Van der Leer p. Holandii*, Skarga Nr 11509/85, wyrok z 21 lutego 1990, paragraf 28.

56. Zobacz *Turcan i Turcan p. Mołdawii*, Skarga Nr. 39835/05, wyrok z 23 października 2007, paragrafy 67-70.

57. Zobacz *Korneykova p. Ukrainie*, Skarga Nr 39884/05, wyrok z 19 stycznia 2012, paragraf 68.

58. Zobacz *Mihailovs p. Lotwie*, Skarga Nr 35939/10, 22 stycznia 2013, paragraf 154; *Megyeri p. Niemcom*, Skarga Nr 133770/88, wyrok z 12 maja 1992, paragraf 22.

59. Zobacz *Claes p. Belgii*, paragraf 128.

prowadzącym do jej odosobnienia ma podstawy do twierdzenia, że postępowanie odbyło się z naruszeniem artykułu 5 paragraf 4.⁶⁰ Odosobnienie jest także uznawane za niewłaściwe, kiedy jednostka ubezwłasnowolniona nie zostanie poinformowana, że został wyznaczony prawnik do jej reprezentowania i nigdy nawet się z nim nie spotkała.⁶¹ Dla osób ubezwłasnowolnionych i z tego względu nie mogących nadzorować swojego pozbawienia wolności osobiście wymagana jest automatyczna sądowa kontrola.⁶² W istocie decydujące jest by jednostka miała dostęp do sądu i możliwość bycia wysłuchaną przez sąd osobiście lub przez pełnomocnika. Trybunał uznał, że te zasady mają zastosowanie zarówno do sytuacji, w których pozbawienie wolności zostało potwierdzone przez władzę sądową, jak też umieszczenia w ośrodku zamkniętym z inicjatywy osoby indywidualnej, to jest opiekuna osoby będącej nie w pełni władz umysłowych i zatwierdzonej przez władzę niesądową.⁶³

W odniesieniu do pozbawienia wolności w oddziałach psychiatrycznych więzień, choćby środek spełniał wymogi artykułu 5 paragraf 4, postępowanie będzie uznane za nieskuteczne, jeśli organ badający odmówi wizyty w miejscu pozbawienia wolności celem oceny, czy ma ono nieodpowiedni charakter. Odpowiedni charakter miejsca pozbawienia wolności stanowi jeden z warunków koniecznych dla uznania pozbawienia wolności za zgodne z prawem.⁶⁴

Osoby pozbawione wolności muszą szybko otrzymać decyzję sądową dotyczącą zgodności z prawem ich pozbawienia wolności i zarządzającą jego zakończenie, jeśli okaże się ono niezgodne z prawem.⁶⁵ Szybkość z jaką sąd orzeka o zgodności z prawem pozbawienia wolności może być oceniana przez odniesienie do okresu rozpoczynającego się w momencie, w którym złożono wniosek o zwolnienie i kończącego się ostateczną oceną legalności pozbawienia wolności.⁶⁶ Dla oceny, czy wymóg szybkości decyzji sądowej został spełniony mogą zostać wzięte pod uwagę czynniki porównywalne do tych odgrywających rolę w odniesieniu do wymogu postępowania w rozsądnym terminie, stosownie do artykułu 5 paragraf 3 i

60. Zobacz *Winterwerp p. Holandii*, Skarga Nr 6301/73, wyrok z 24 października 1979, paragraf 61.

61. Zobacz *Beiere p. Lotwie*, Skarga Nr 30954/05, 29 listopad 2011, paragraf 52.

62. Zobacz *Shtukaturov p. Rosji*, Skarga Nr 44009/05, wyrok z 27 marca 2008, paragraf 123.

63. Zobacz *Mihailovs p. Lotwie*, paragraf 155.

64. Zobacz *Claes p. Belgii*, paragraf 131-134.

65. Zobacz *Idalov p. Rosji*, paragraf 154.

66. Zobacz *Sanchez-Reisse p. Szwajcarii*, Skarga Nr 9862/82, wyrok z 21 października 1986, paragraf 54.

artykułu 6 paragraf 1 Konwencji, włączając w to skomplikowany charakter postępowania, jego prowadzenie przez władze krajowe i postawę osoby zainteresowanej oraz z uwzględnieniem o jakie dobro tej ostatniej chodzi.⁶⁷

Przykłady dobrej praktyki

■ W odniesieniu do umieszczenia i przedłużania pozbawienia wolności w ośrodku deportacyjnym Trybunał uznał, że fakt iż sądy estońskie przedłużały pozbawienie wolności osoby co dwa miesiące, oceniając prawdopodobieństwo wydalenia oraz działania podjęte przez władze celem dokonania tego stanowiły istotną gwarancję proceduralną dla skarżącego, rzeczywiście ustawa o obowiązku opuszczenia i zakazie wjazdu stanowi, że jeśli nie istnieje możliwość przeprowadzenia wydalenia cudzoziemca w ciągu 48 godzin aresztu, to powinien on być umieszczony w ośrodku deportacyjnym, co podlega zatwierdzeniu przez sąd, do czasu jego wydalenia, ale nie dłużej niż dwa miesiące. Jeśli niemożliwe jest przeprowadzenie wydalenia w tym okresie sąd administracyjny powinien przedłużyć pozbawienie wolności na okres, który za jednym razem nie przekracza 2 miesięcy do czasu wydalenia albo zwolnienia cudzoziemca. Ponadto stosownie do Kodeksu Postępowania Administracyjnego sędzia administracyjny powinien przyznawać i przedłużać zgodę na środek administracyjny, uznawać środek administracyjny za uzasadniony lub cofać zgodę na zastosowanie środka administracyjnego. Decyzje te mogą być zaskarżane. Oznacza to że istnieje środek gwarantujący regularną sądową kontrolę podstaw pozbawienia wolności.⁶⁸

■ W kontekście tymczasowego aresztu w Estonii osoby mającej być poddane ekstradycji Trybunał uznał, że badanie zgodności z prawem pozbawienia wolności było zawarte w decyzji, którą nakazywano pozbawienie wolności na okres dwóch miesięcy. Badanie zgodności z prawem pozbawienia wolności może być ponadto postrzegane jako inkorporowane w decyzję o zgodności z prawem ekstradycji, w oparciu o którą przedłużane było pozbawienie wolności. Pomimo braku określonego terminu w ostatniej wspomnianej decyzji sądowej Trybunał był zadowolony, iż paragraf 447(7) estońskiego kodeksu procedury karnej ustalał okres roku jako maksymalną długość aresztu ekstradycyjnego. Jeśli krajowe sądy uznałyby, że ekstradycja stała się prawnie niemożliwa lub władze nie byłyby w stanie zakończyć ekstradycji w okresie roku od

---

67. Zobacz *Mooren p. Niemcom*, Skarga Nr 11364/03, wyrok Wielkiej Izby z 9 lipca 2009, paragraf 106.

68. Zobacz *Dolinskiy p. Estonii*, Skarga Nr 14160/08, decyzja z 2 lutego 2010.

aresztowania osoba zostałaby zwolniona. Z tego względu Trybunał uznał, że badanie zgodności z prawem pozbawienia wolności było zgodne z wymogami artykułu 5 paragraf 4 Konwencji.⁶⁹

■ W Rumunii podczas procesu kompetentna władza sądowa sprawdza z urzędu co 60 dni, czy okoliczności wciąż uzasadniają pozbawienie wolności. Jeśli kompetentna władza sądownicza uzna pozbawienie wolności za niezgodne z prawem lub dłużej niepotrzebne odwołuje środek i zarządza natychmiastowe zwolnienie. Wyrok ten może być przedmiotem zaskarżenia, co do kwestii prawnych, rozpatrywany jest w ciągu 3 dni od wniesienia. Trybunał orzekł, iż zbadanie zgodności z prawem pozbawienia wolności, jak wymaga tego artykuł 5 paragraf 4 Konwencji, jest zawarte w wyroku pierwszej instancji i późniejsze stwierdzenie winy, prawne ustalenie przestępstwa jest wystarczające do uzasadnienia kontynuowania pozbawienia wolności skarżącego.⁷⁰ Weryfikacja legalności pozbawienia wolności jest uważana za skuteczną, jeżeli sąd pierwszej instancji analizuje je rzetelnie, a odwołanie w oparciu o zagadnienia prawne jest dodatkową gwarancją tej weryfikacji, zaś na jej skuteczność nie wpływa czas rozpoznania odwołania.⁷¹

iii. Prawo do odszkodowania za bezprawne pozbawienie wolności (artykuł 5, paragraf 5)

Stosownie do paragrafu 5 artykułu 5 “każdy kto został pokrzywdzony przez niezgodne z treścią tego artykułu zatrzymanie lub aresztowanie ma prawo do odszkodowania”. Prawo to zakłada, iż stwierdzenie naruszenia jednego z pozostałych paragrafów artykułu 5 zostało stwierdzone albo przez organ krajowy albo przez sam Trybunał.⁷² Tworzy ono bezpośrednie prawo egzekwulne przed sądami krajowymi.⁷³ Prawo do odszkodowania musi być zapewnione z wystarczającym stopieniem pewności⁷⁴, a odszkodowanie musi być dostępne w teorii⁷⁵ i praktyce.⁷⁶ Dla skuteczności środka przyznanie odszkodowania za bezprawne pozbawienie wolności, nie może zależeć od ostatecznego uniewinnienia

69. Zobacz *Taylor p. Estonii*, Skarga Nr 37038/09, decyzja z 26 czerwca 2012.

70. Zobacz *Negoescu p. Rumunii*, Skarga Nr 55450/00, decyzja z 17 marca 2005.

71. Zobacz *Lapusan p. Rumunii*, Skarga Nr 29723/03, 3 czerwca 2008, paragrafy 45-46, *Ceuta p. Rumunii*, Skarga Nr 1136/05, decyzja z 6 listopada 2012, paragraf 25.

72. Zobacz *N.C. p. Włochom*, Skarga Nr 24952/94, wyrok Wielkiej Izby z 18 grudnia 2002, paragraf 49.

73. Zobacz *A. i Inni p. Wielkiej Brytanii*, paragraf 229.

74. Zobacz *Ciulla p. Włochom*, Skarga Nr 11152/84, wyrok z 22 lutego 1989, paragraf 44.

75. Zobacz *Dubovik p. Ukrainie*, Skarga Nr 33210/07, wyrok z 15 października 2009, paragraf 74.

76. Zobacz *Chitayev i Chitayev p. Russia*, Skarga Nr. 59334/00, wyrok z 18 stycznia 2007.

albo zwolnienia pozbawionego wolności.⁷⁷ Władze krajowe muszą interpretować i stosować swoje prawo krajowe bez zbytniego formalizmu.⁷⁸ Dla przykładu chociaż artykuł 5 paragraf 5 nie zabrania układającym się stronom uzależniania odszkodowania od możliwości udowodnienia przez osobę zainteresowaną szkody wynikającej z naruszenia, to nadmierny formalizm wymagający udowodnienia doznania szkody niemajątkowej na skutek bezprawnego pozbawienia wolności jest niezgodny z prawem do odszkodowania.⁷⁹ Kwota przyznawanego odszkodowania nie może być znacząco niższa od tej zasądzonej przez Trybunał w podobnych sprawach.⁸⁰ W końcu zaliczanie okresu tymczasowego aresztowania na poczet orzeczonej kary nie stanowi odszkodowania wymaganego przez artykuł 5 paragraf 5.⁸¹

Przykłady dobrej praktyki

■ W Rumunii artykuł 504 Kodeksu Postępowania Karnego przewiduje prawo do odszkodowania za bezprawne pozbawienie wolności. Stosownie do tego przepisu następujące osoby uprawnione są do odszkodowania: osoba, która została skazana, w przypadku uniewinnienia; osoba, która była bezprawnie pozbawiona wolności lub której wolność została bezprawnie ograniczona; lub osoba, która była pozbawiona wolności po upływie okresu przedawnienia, amnestii lub zniesienia karalności przestępstwa. Bezprawne pozbawienie lub ograniczenie wolności powinno zostać ustalone, odpowiednio zarządzeniem prokuratora odwołującym środek w postaci pozbawienia albo ograniczenia wolności lub ostatecznym wyrokiem uniewinniającym lub kończącym postępowanie karne. Trybunał uznał ten środek za skuteczny, wtedy kiedy istnieje wstępne uznanie bezprawności pozbawienia wolności, podkreślając, iż Trybunał Konstytucyjny uznał, że przepisy Kodeksu Postępowania Karnego powinny być interpretowane jako obejmujące wszystkie rodzaje błędów sądowych i że zgodnie z tendencją części sądów artykuły 998 i 999 Kodeksu Cywilnego stosowane były do postępowania karnego oraz artykuł 5 paragraf 5 Konwencji celem wypełnienia luki w Kodeksie Postępowania Karnego.⁸² Trybunał

77. Zobacz *Nechiporuk i Yonkalo p. Ukrainie*, Skarga Nr 42310/04, wyrok z 21 kwietnia 2011, paragraf 231.

78. Zobacz *Houtman i Meeus p. Belgii*, Skarga Nr 22945/07, wyrok z 17 marca 2009, paragraf 44.

79. Zobacz *Danev p. Bułgaria*, Skarga Nr 9411/05, wyrok z 2 września 2010, paragrafy 34-35.

80. Zobacz *Ganea p. Moldawii*, Skarga Nr 2474/06, wyrok z 17 maja 2011.

81. Zobacz *Włoch p. Polsce (2)*, Skarga Nr 33475/08, wyrok z 10 maja 2011, paragraf 32.

82. Zobacz *Tomulet p. Rumunii*, Skarga Nr 1558/05, decyzja z 16 listopada 2010.

odnotował jednak, iż nie kwestionował swojej pierwotnej oceny o braku skuteczności tego środka w sytuacjach, gdy nie było uprzedniego stwierdzenia bezprawności pozbawienia wolności.⁸³

■ Na Słowacji ustawa o odpowiedzialności państwa reguluje kwestię roszczenia o odszkodowanie za szkodę materialną i niematerialną spowodowaną przez władze publiczne, włączając w to kontekst przetrzymania w areszcie. Roszczenie odszkodowawcze mieści się w jurysdykcji sądów powszechnych. Ponadto istnieje inna procedura stosownie do artykułu 127 Konstytucji, która może także doprowadzić w szczególności do przyznania odszkodowania za szkodę ze względu na naruszenie praw przewidzianych paragrafami od 1 do 4 artykułu 5 Konwencji. Trybunał uznał, iż w pewnych przypadkach połączenie tych dwóch środków prawnych spełniało wymogi artykułu 5 paragraf 5 Konwencji.⁸⁴

iv. Niepotwierdzone pozbawienie wolności

Niepotwierdzone pozbawienie wolności stanowi szczególnie ciężkie naruszenie artykułu 5 Konwencji.⁸⁵ Władze, które pozbawiają jednostkę wolności odpowiedzialne są za ujawnienie gdzie się ona znajduje. Trybunał uznaje, że artykuł 5 musi być postrzegany jako wymagający by władze krajowe „podjęły skuteczne środki celem zapobieżenia ryzyku zaginięcia i przeprowadzenia skutecznego śledztwa, tam gdzie istnieją uzasadniona skarga, że osoba została pozbawiona wolności i słuch po niej zaginął”.⁸⁶ Ponadto „jeśli bliscy osoby mają uzasadnione twierdzenie, iż ta ostatnia zaginęła będąc pod pieczę państwa pojęcie skutecznego środka w rozumieniu artykułu 13 pociąga za sobą dodatkowo wypłatę odszkodowania, tam gdzie to stosowne, rzetelne i skuteczne śledztwo zdolne do doprowadzenia do ustalenia i ukarania osób odpowiedzialnych oraz skuteczny dostęp bliskich do procedur śledczych”. Trybunał uważa, że “w tych okolicznościach wymogi artykułu 13 są szersze niż obowiązki państwa stosownie do Artykułu 5, tak by prowadzić skuteczne śledztwo w sprawie zaginięcia osoby, która była pod jej kontrolą i za której dobro ponosi ono stosowną odpowiedzialność”.⁸⁷

83. Zobacz *Tomuleț p. Rumunii, Ogiță p. Rumunii*, Skarga Nr 24708/03, 27 maja 2010, paragraf 56; *Degeratu p. Rumunii*, Skarga Nr 35104/02, 6 lipca 2010, paragraf 59.

84. Zobacz *Loyka p. Słowacji*, Skarga Nr 16502/09, decyzja z 9 października 2012.

85. Zobacz na przykład *Aslakhanova i Inni p. Rosji*, Skarga Nr 2944/06, 50184/07, 332/08 i 42509/10, wyrok z 18 grudnia 2012, paragraf 132.

86. Zobacz *Kurt p. Turcji*, wyrok z 25 maja 1998, paragraf 124.

2. Środki odnoszące się do domniemanych naruszeń artykułu 3 Konwencji w kontekście pozbawienia wolności

Dla oceny skuteczności środków dotyczących zarzutów naruszenia artykułu 3 Konwencji w kontekście pozbawienia wolności, które mogą odnosić się albo do niesatysfakcjonujących warunków pozbawienia wolności lub nieodpowiedniego traktowania osoby pozbawionej wolności Trybunał wskazał, że istotne jest, czy osoba może otrzymać bezpośrednio i stosowne naprawienie krzywdy;⁸⁸ takie zadośćuczynienie nie może składać się jedynie z pośredniej ochrony praw, co oznacza, że środek musi być bezpośrednio dostępny dla osoby pozbawionej wolności.⁸⁹ “Środki prewencyjne i rekompensujące muszą współistnieć i się uzupełniać”,⁹⁰ środek wyłącznie rekompensujący nie może być uznany za skuteczny. W odniesieniu do osób pozbawionych wolności powstawać będzie silne domniemanie faktu, że obrażenia oraz śmierć przydarzyły się podczas takiego pozbawienia wolności a ciężar dowodu będzie uznawany za spoczywający na władzach, tak by przedstawiły wystarczające i przekonujące wyjaśnienie.⁹¹

i. Środki zapobiegające

Trybunał uważa, iż optymalnym rodzajem rekompensaty jest niezwłoczne ustanie naruszenia prawa do bycia niepoddawanym poniżającemu i niehumanitarnemu traktowaniu.⁹² Środek musi być skuteczny w praktyce, tj. musi być odpowiedni dla zapobieżenia trwaniu zarzucanego naruszenia oraz zapewnienia, że materialne warunki pozbawienia wolności skarżącego poprawią się.⁹³ Zasada ta ma zastosowanie także do

---

87. Zobacz *Kurt*, paragraf 140, *Er i Inni p. Turcji*, Skarga Nr 23016/04, wyrok z 31 lipca 2012, paragraf 111 i *Timurtas p. Turcji*, Skarga Nr 23531/94, wyrok z 13 czerwca 2000, paragraf 111.

88. Zobacz *Torreggiani i Inni p. Włochomy*, Skarga Nr 43517/09, wyrok pilotażowy z 8 stycznia 2013, paragraf 50.

89. Zobacz *Mandić i Jović p. Słowenii*, Skargi Nr 5774/10 i 5985/10, wyrok z 20 października 2011, paragraf 107. W tej sprawie Trybunał odnotował, iż jeśli wniosek więźnia o przeniesienie ze względu na jakiegokolwiek powody, w szczególności przeludnienie, może być uwzględniony jedynie przez władze więzienne to taki środek nie jest bezpośrednio dostępny dla skarżącego i w konsekwencji nie może być uznany za skuteczny.

90. Zobacz *Ananyev i Inni p. Rosji*, Skargi Nr 42525/07 i 60800/08, 10 października 2012, paragraf 98.

91. Zobacz np. *Salman p. Turcji*, Skarga Nr 21986/93, wyrok Wielkiej Izby z 27 czerwca 2000, paragraf 100.

92. Zobacz *Torreggiani i Inni p. Włochom*, paragraf 96.

pozbawienia wolności w oddziałach psychiatrycznych.⁹⁴ W szczególności w odniesieniu do domniemyanych naruszeń artykułu 3 Konwencji, dotyczących braku odpowiedniej opieki medycznej dla więźnia cierpiącego na poważną chorobę środek przeciwdziałający musi zapewniać bezpośrednią i szybką poprawę.⁹⁵ Wymagana szybkość takiej pomocy zależy od charakteru problemu zdrowotnego. Jest ona bardziej pilna w przypadkach ryzyka zagrożenia życia lub nieodwracalnego uszczerbku na zdrowiu.⁹⁶ Nie jest decydujące by środek miał charakter sądowy. Dla przykładu zostało odnotowane, że w pewnych sytuacjach środki administracyjne mogą okazać się skuteczne.⁹⁷ Organ odpowiedzialny za rozpoznanie skargi powinien być kompetentny do zweryfikowania domniemyanych naruszeń. Organ musi być niezależny, tak jak np. *Independent Monitoring Boards* w Wielkiej Brytanii lub *Complaints Commission (beklagcommissie)* w Holandii. Organ nadzorczy musi także mieć kompetencję do zbadania skarg przy udziale osoby skarżącej oraz wydania wiążących, egzekwowalnych decyzji.⁹⁸ Ponadto w odniesieniu do kar dyscyplinarnych nakładanych na więźnia środek, który nie ma szybkiego działania nie jest ani odpowiedni ani skuteczny, zważywszy na najpoważniejsze reperkusje odosobnienia w celi izolacyjnej, skuteczny środek musi umożliwiać więźniowi kwestionowanie w sądzie zarówno formy jak i podstawy takiej kary.⁹⁹ Odwołujący się ma prawo do takiego środka zanim zostanie on wdrożony i wykonany¹⁰⁰, a w konsekwencji taki środek musi mieć minimalne gwarancje co do jego szybkości.¹⁰¹

---

93. Zobacz sprawę *Torreggiani i Inni p. Włochom*, paragraf 55; *Cenbauer p. Chorwacji* (decyzja), Skarga Nr 73786/01, 5 lutego 2004; *Norbert Sikorski p. Polsce*, Skarga Nr 17599/05, paragraf 116, 22 października 2009; *Mandić i Jović p. Słowenii*, paragraf 116.

94. Zobacz *Parascineti vp. Rumunii*, Skarga Nr 32060/05, 13 marca 2012, paragraf 38.

95. Zobacz *Čuprakovs p. Łotwie*, Skarga Nr 8543/04, wyrok z 18 grudnia 2012, paragraf 50; *Kadikis p. Łotwie*, Skarga Nr. 62393/00, wyrok z 4 May 2006, paragraf 62; *Goginashvili p. Gruzji*, Skarga Nr 47729/08, wyrok z 4 października 2011, paragraf 49.

96. Zobacz *Čuprakovs p. Łotwie*, paragrafy 53-55.

97. Zobacz sprawy *Torreggiani i Inni p. Włochom*, op. cit., paragraf 51, i *Norbert Sikorski p. Polsce*, Skarga Nr 17599/05, 22 października 2009, paragraf 111.

98. Zobacz wcześniej wspomniana sprawa *Ananyev i Inni p. Rosji*, paragrafy 215-216.

99. Zobacz sprawa *Payet p. Francji*, Skarga Nr 19606/08, 20 stycznia 2011, paragraf 133.

100. Zobacz *Keenan p. Wielkiej Brytanii*, Skarga Nr 27229/95, 3 kwietnia 2001, paragraf 127.

101. Zobacz na przykład, *Plathey p. Francji*, Numery Skarg 48337/09 i 48337/09, 10 listopada 2011, paragrafy 75-76, sprawa, w której Trybunał uznał, że istniejące środki nie pozwalały na interwencję sędziego przed tym jak sankcja zaczęła działać.

Przykłady dobrej praktyki

■ W Grecji Kodeks Penitencjarny i Kodeks Postępowania Karnego przewidują różne środki pozwalające osadzonemu wnieść skargę na jego osobistą sytuację,¹⁰² szczególnie domniemane pogorszenie zdrowia wskutek braku opieki medycznej.¹⁰³ Artykuł 572 Kodeksu Postępowania Karnego przewiduje zwrócenie się do prokuratora odpowiedzialnego za wykonywanie orzeczeń i wdrażanie środków bezpieczeństwa, zobowiązanego do wizyt w więzieniu raz w tygodniu. Ponadto artykuły 6 i 8 Kodeksu Penitencjarnego uznają prawo osadzonego do petycji do rady zakładu karnego i wniesienia, tam gdzie to konieczne, odwołania do sądu czuwającego nad egzekucją wyroków. Trybunał odnotował jednak, iż środki te nie mogą odpowiadać na skargi osoby, jeśli ta nie skarży się jedynie na jej osobistą sytuację, ale uskarża się także, iż jest dotkniętą warunkami w więzieniu, które dotyczą kwestii ogólnych i dotyczą wszystkich osadzonych.¹⁰⁴

■ We Francji skuteczność środków pozwalających na kwestionowanie decyzji dotyczących praw osadzonych gwarantowanych Konwencją zależy od możliwości przedstawienia takich decyzji (o osadzeniu w celi izolacyjnej, liczne transfery, powtarzające się przeszukania osadzonych) kontroli sądów administracyjnych poprzez pilną procedurę w ślad za którą, tam gdzie to stosowne, decyzja jest uchylana.¹⁰⁵

■ W Rumunii od 2003 r. pilne rozporządzenie rządu nr 56/2003 wprowadziło odwołanie do sądów od jakiegokolwiek działania władz więziennych. Następnie rozporządzenie zostało zastąpione ustawą nr 275/2006. W odniesieniu do skargi więźnia dotyczącej braków w zapewnieniu odpowiedniej opieki lub żywności, opieki medycznej, prawa do korespondencji lub innych praw osadzonych Trybunał uznał, że skarga ta stanowi skuteczny środek.¹⁰⁶ Środek ten był uważany za skuteczny nawet w sytuacjach, w których w dniu wejścia w życie rozporządzenia skarga była już zawisła przed Trybunałem. Jednakże w sytuacji, w której zarzuty były poważnej natury (brak opieki medycznej oraz naruszanie prawa do

102. Zobacz *Mathloom p. Grecji*, Skarga Nr. 48883/07, 24 kwietnia 2012, paragrafy 48-50; *Tsivis p. Grecji*, Skarga Nr 11553/05, 6 grudnia 2007, paragraf 19.

103. Zobacz *Nieciecki p. Grecji*, Skarga Nr 11677/11, 4 grudnia 2012, paragrafy 37-40.

104. Zobacz *Nisiotis p. Grecji*, Skarga nr 34704/08, 10 lutego 2011, paragraf 29; *Samaras i inni p. Grecji*, Skarga nr 11463/09, 28 lutego 2012, paragraf 48; *Mathloom p. Grecji*, paragraf 49; *Nieciecki p. Grecji*, paragraf 41.

105. Zobacz *Khider p. Francji*, Skarga Nr. 39364/05, 9 lipca 2009, paragraf 140; *Alboreo p. Francji*, Skarga Nr 51019/08, 20 stycznia 2011, paragraf 185; *Payet p. Francji*, Skarga Nr 19606/08, paragraf 122; *El Shennawy p. Francji*, Skarga Nr 51246/08, 20 stycznia 2011, paragraf 57.

106. Zobacz *Dobri p. Rumunii*, Skarga Nr 25153/04, 14 grudzień 2012.

korespondencji) wymagały one natychmiastowego działania ze strony władz. Ponadto Trybunał odnotował, iż środek ten został specjalnie zaprojektowany by zapewniać bezpośredni odzew na takie skargi, kładąc tym kres problemowi by strukturalnemu istniejącemu w krajowym systemie prawnym przed jego wprowadzeniem. Trybunał uznał, iż w interesie skarżących było, wniesienie skargi do sądów stosownie do nowowprowadzonej procedury, tak by władze krajowe mogły naprawić sytuację tak szybko jak to możliwe.¹⁰⁷ Jednakże Trybunał powtórzył, iż w odniesieniu do ogólnych warunków osadzenia, w szczególności przeludnienia nie można wymagać od osadzonych korzystania z tego środka.¹⁰⁸

■ W odniesieniu do Serbii Trybunał rozważając skargę na opiekę medyczną w zakładzie karnym uznał, iż skarżący powinien w pełni wykorzystać mechanizm administracyjny, a następnie skorzystać z procedury sądowej kontroli stosownie do Kodeksu Karnego Wykonawczego z 2005 r. oraz Kodeksu Administracyjnego z 2009 r., podkreślając istnienie odpowiedniego orzecznictwa właściwych sądów krajowych. Dodatkowo Trybunał przypomniał także, że skarga konstytucyjna powinna, co do zasady, być uważana za skuteczny środek w odniesieniu do wszystkich skarg wniesionych przeciwko Serbii po 7 sierpnia 2008 r., włączając w to przedmiotową skargę na opiekę medyczną w więzieniu.¹⁰⁹

ii. Środki rekompensujące

Ktokolwiek, kto był pozbawiony wolności z naruszeniem jego godności musi mieć prawo otrzymania zadośćuczynienia.¹¹⁰ Jak wskazano powyżej samo odszkodowanie nie stanowi jeszcze skutecznego środka, jeśli odwołujący się wciąż przebywa w więzieniu, a odszkodowanie nie wpływa na jego warunki pozbawienia wolności.¹¹¹

---

107. Zobacz *Petrea p. Rumunii*, Skarga Nr 4792/03, 29 kwietnia 2008, paragraf 35, *Zarafim p. Rumunii*, Skarga Nr 24082/03, decyzja z 13 marca 2012, paragraf 35.

108. Zobacz *Petrea p. Romania*, paragraf 37, *Măciucă p. Rumunii*, Skarga Nr. 25763/03, 26 maja 2009, paragraf 19, *Brândușe p. Rumunii*, Skarga Nr 6586/03, 7 kwietnia 2009, paragraf 40, *Marian Stoicescu p. Rumunii*, Skarga Nr 12934/02, 16 lipca 2009, paragraf 19, *Leontiu p. Rumunii*, Skarga Nr 44302/10, 4 grudnia 2012, paragraf 47.

109. Zobacz *Nasković p. Serbii*, Skarga Nr 15914/11, decyzja z 14 czerwca 2011, paragraf 61.

110. Zobacz wspomniana sprawa *Torreggiani i Inni p. Włochom*, paragraf 96.

111. Zobacz paragraf 36, i w szczególności *Iliev i Inni p. Bułgarii*, Numery Skarg 4473/02 i 34138/04, 10 lutego 2011, paragrafy 55-56.

Jeśli kompensacyjny środek odwoławczy ma być skuteczny w świetle artykułu 13 Konwencji to musi z jednej strony nieść prawdopodobieństwo powodzenia a z drugiej zapewniać odpowiednią rekompensatę.¹¹²

Linia orzecznicza wskazująca na umocowanie sądów do zasądzenia od administracji odszkodowania majątkowego musi być ustalona i mieć postać stałej praktyki, jeśli ma być uważana za zapewniającą skuteczny środek.¹¹³ Nadmierny formalizm po stronie sądu może pozbawiać powództwo odszkodowawcze przeciwko państwu skuteczności. Fakt wymagania przez sądy formalnych dowodów szkody niemajątkowej może czynić środek nieskutecznym.¹¹⁴

W postępowaniach odszkodowawczych zbyt duży ciężar nie może spoczywać na skarżących. Mogą być oni proszeni o przedstawienie łatwo dostępnych dowodów, takich jak szczegółowy opis warunków pozbawienia wolności, zeznania świadków i odpowiedzi organów nadzoru. Następnie władze zbadają zarzuty złego traktowania. Zasady proceduralne badania takiej skargi muszą być zgodne z zasadą rzetelności w rozumieniu artykułu 6 Konwencji a koszty takiego postępowania nie mogą nakładać na skarżącego zbyt dużego ciężaru, jeśli skarga jest uzasadniona.¹¹⁵ Nawet jeśli środek ułatwia zasądzenie odszkodowania to i tak może nie gwarantować realnego powodzenia, w szczególności jeśli takie zasądzenie jest uzależnione od ustalenia winy po stronie władz.¹¹⁶ W ten sam sposób środek może nie być skuteczny w przypadkach, w których nawet jeśli odwołujący się może udowodnić, że warunki pozbawienia wolności nie były zgodne z obowiązującymi standardami, to sądy zwalniają państwo z odpowiedzialności stwierdzając, że warunki pozbawienia wolności były spowodowane nie brakami po stronie władz a raczej problemem strukturalnym, takim jak przeludnienie więzień lub

---

112. Zobacz wspomniana sprawa *Ananyev i Inni p. Rosji*, paragraf 118.

113. Zobacz wspomniana sprawa *Torreggiani i Inni p. Włochom*, paragraf 97.

114. Zobacz sprawa *Radkov p. Bułgarii*, Skarga Nr 18382/05, 10 lutego 2011 i *Iovchev p. Bułgarii*, Skarga Nr 41211/98, 2 lutego 2006; także *Georgiev p. Bułgarii*, Skarga Nr 27241/02, decyzja z 18 maja 2010, w której Trybunał uznał że prawo przewidywało odszkodowanie za poniesioną szkodę, co zatem może być uznane za skuteczny środek.

115. Zobacz wspomniana sprawa *Ananyev i Inni p. Rosji*, paragraf 228.

116. Zobacz wspomniana sprawa *Ananyev i Inni p. Rosji*, paragraf 113; *Roman Karasev p. Rosji*, Skarga Nr 30251/03, paragrafy 81-85; *Shilbergs p. Rosji*, Skarga Nr 20075/03, 17 grudnia 2009, paragrafy 71-79.

niewystarczające zasoby systemu penitencjarnego.¹¹⁷ Podobnie władze nie mogą opierać się na braku umyślnego zamiaru poniżenia więźnia jako okoliczności zwalniających je od ich zobowiązań.¹¹⁸

Zadośćuczynienie za szkodę niematerialną musi, co do zasady, być jednym z dostępnych środków.¹¹⁹ Suma zadośćuczynienia musi być porównywalna do kwot zasądzanych przez Trybunał w podobnych sprawach, gdyż zbyt niski poziom zadośćuczynienia czyni środek nieskutecznym.¹²⁰

Trybunał uznał, że jeśli skrócenie wyroku miałyby być stosowane jako odszkodowanie za naruszenie artykułu 3 Konwencji sądy powinny uznać naruszenie w wystarczająco jasny sposób i przyznać zadośćuczynienie poprzez zmniejszenie wyroku w sposób wyraźny i wymierny.¹²¹ Bez tych elementów redukcja wyroku nie będzie miała efektu pozbawiającego osobę statusu ofiary naruszenia.¹²² Trybunał wskazał także, że choć automatyczne łagodzenie wyroku z powodu nieludzkich warunków pozbawienia wolności może być uważane za część szerszego katalogu podejmowanych środków generalnych, to samo w sobie nie będzie zapewniało ostatecznego rozwiązania istniejącego problemu niedoboru środków ani nie przyczyni się w znaczącym stopniu do wyeliminowania prawdziwych powodów przeludnienia.¹²³

---

117. Zobacz *Skorobogatykh p. Rosji*, Skarga Nr 4871/03, 22 grudnia 2009, paragrafy 17-18 i 31-32; *Artyomov p. Rosji*, Skarga Nr 14146/02, 27 maja 2010, paragrafy 16-18 and 111-112.

118. Zobacz sprawy *Ananyev i Inni p. Rosji*, paragraf 117; *Mamedova p. Rosji*, paragraf 63.

119. Zobacz *McGlinchey i Inni p. Wielkiej Brytanii*, Skarga Nr 50390/99, 29 kwietnia 2003, paragraf 62; *Poghosyan i Baghdasaryan vp. Armenii*, Skarga Nr 22999/06, 12 czerwca 2012, paragraf 47; *Stanev p. Bułgarii*, paragraf 218.

120. Zobacz wspomniana sprawa *Shilbergs p. Rosji*, w której sądy obliczyły sumę odszkodowania z odniesieniem do stopnia odpowiedzialności władz oraz ich braku środków finansowych.

121. Zobacz *Ananyev i Inni p. Rosji*, paragraf 225.

122. Zobacz *Dzelili p. Niemcom*, Skarga Nr 65745/01, wyrok z 10 listopada 2005, paragraf 85.

123. Zobacz *Ananyev i Inni p. Rosji*, paragraf 226.

Przykłady dobrej praktyki

■ Problem przeludnienia w Polsce dał podstawy do wydania kilku wyroków co do zasad.¹²⁴ W 2007 r. Polski Sąd Najwyższy pierwszy raz uznał prawo więźnia do zainicjowania postępowania przeciwko państwu w oparciu o Kodeks Cywilny, celem uzyskania odszkodowania za naruszenie podstawowych praw przez przeludnienie i ogólne warunki osadzenia. Sąd Najwyższy potwierdził tę zasadę w 2010 r. i ponadto ustalił dodatkowe wskazówki w zakresie tego jak sądy cywilne powinny weryfikować i oceniać uzasadnienie ograniczeń zgodniej z prawem minimalnej powierzchni celi. Trybunał w Strasburgu konsekwentnie uznawał, że środek zapewniający zasadzenie zadośćuczynienia był skuteczny.¹²⁵

■ Trybunał uznał także, że francuski środek rekompensujący był dostępny i odpowiedni, albowiem rozwój orzecznictwa skłonił krajowe sądy administracyjne do potwierdzania, że pozbawienie wolności w celi w nieodpowiednich warunkach, nie respektujących podstawowych, gwarantowanych standardów daje podstawy do ubiegania się o odszkodowanie.¹²⁶

B. Śledztwa w kontekście domniemych naruszeń artykułów 2 i 3 Konwencji

Konwencja ma na celu gwarantowanie praw, które są praktyczne i skuteczne a nie teoretyczne lub iluzoryczne.¹²⁷ Z tej perspektywy w połączeniu z generalnym obowiązkiem państwa wynikającym z artykułu 1 Konwencji polegającym na „zagwarantowaniu każdemu w [jego] jurysdykcji praw i wolności określonych w Konwencji”, artykuły 2 i 3 zawierają proceduralne wymogi. Nie wystarcza by władze powstrzymały się od naruszania przepisów Konwencji, ale muszą one, tam gdzie istnieje uzasadnione podejrzenie naruszenia artykułów 2 i 3 przeprowadzić skuteczne śledztwo zdolne do doprowadzenia do zidentyfikowania i ukarania osób odpowiedzialnych.¹²⁸ Celem takiego śledztwa jest zapewnienie efektywnego stosowania prawa krajowego,

124. Zobacz sprawa *Łatak p. Polsce* and *Lomiński p. Polsce*, Skargi Numer 52070/08 i 33502/09, decyzje z 12 października 2010, w następstwie wyroku pilotażowego wydanego przez Trybunał w sprawach *Orchowski p. Polsce* i *Norbert Sikorski p. Polsce*, Numery Skarg 17885/04 i 17559/05, wyroki z 22 października 2009.

125. Zobacz *Łatak p. Polsce*, paragraf 80.

126. Zobacz *Rhazali i Inni p. Francji*, Skarga Nr 37568/09, decyzja z 10 kwietnia 2012; *Théron p. Francji*, Skarga Nr 21706/10, 2 kwietnia 2013; *Lienhardt p. Francji*, Skarga Nr 12139/10, decyzja z września 2011.

127. Zasada ta była stale powtarzana od czasu sprawy *Airey p. Irlandii*, Skarga Nr 6289/73, 9 października 1979, paragraf 24.

chroniącego prawo do życia i w sprawach, w których zaangażowane są oficjalne organy państwa ustalenie ich odpowiedzialności za śmierć lub traktowanie sprzeczne z artykułem 3 Konwencji, do którego doszło pod ich zwierzchnictwem.¹²⁹

Proceduralne obowiązki wynikające z artykułu 2 wymagają by władze działały z własnej inicjatywy, tak szybko jak powezmą informację; nie mogą pozostawiać inicjatywie krewnych ani wniesienia oficjalnej skargi ani wzięcia odpowiedzialności za prowadzenie procedur śledczych.¹³⁰ W odniesieniu do artykułu 3 obowiązek proceduralny powstaje kiedy zarzuty wystąpienia niedozwolonego traktowania są „uzasadnione”.¹³¹

Obowiązek ten ma zastosowanie, gdy zarzucane fakty można przypisać państwu, czy to np. w kontekście użycia przymusu przez funkcjonariuszy państwowych, pozbawienia wolności,¹³² działań mających utrzymać porządek¹³³ lub konfliktów zbrojnych.¹³⁴ Zastosowanie ma także kiedy „zaniedbanie przypisywanie funkcjonariuszom państwowym lub organom wykracza poza błąd wyroku lub niedbalstwo, to jest iż władze w pełni zdając sobie sprawę z prawdopodobieństwa konsekwencji i lekceważąc uprawnienia im nadane nie podjęły działań, które były potrzebne i wystarczające do uniknięcia zagrożenia dla życia ofiary.”¹³⁵ Obowiązki proceduralne mają także zastosowanie, kiedy zarzucane fakty

-
128. Zobacz wyrok co do zasady *McCann i Inni p. Wielkiej Brytanii*, Skarga Nr 18984/91, 27 września 1995. Bardziej niedawno, zobacz *Mosendz p. Ukrainie*, Skarga Nr 52013/08, 17 stycznia 2013, paragraf 94, w kwestii obowiązku śledztwa w kontekście Artykułu 2; zobacz *Virabyan p. Armenii*, Skarga Nr 40094/05, 2 października 2012, paragraf 161, w kwestii obowiązku śledztwa w kontekście artykułu 3.
  129. Zobacz *Al-Skeini i Inni p. Wielkiej Brytanii*, Skarga Nr 55721/07, 7 lipca 2011, paragraf 163.
  130. Zobacz *Al-Skeini i Inni p. Wielkiej Brytanii*, paragraf 165; *Nihayet Arici i Inni p. Turcji*, Skargi Nr 24604/04 i 16855/05, 23 październik 2012, paragraf 159.
  131. Zobacz *Chiriță p. Rumunii*, Skarga Nr 37147/02, decyzja z 6 września 2007.
  132. Zobacz na przykład *Carabulea p. Rumunii*, Skarga Nr 45661/99, 13 lipca 2010.
  133. Zobacz na przykład *Association "21 December 1989" i Inni p. Rumunii*, Skarga Nr 33810/07, 24 maja 2011; *Giuliani i Gaggio p. Włochom*, Skarga Nr 23458/02, wyrok Wielkiej Izby z 24 March 2011.
  134. Zobacz na przykład *Isayeva p. Rosji*, Skarga Nr 57950/00, wyrok z 24 lutego 2005, paragrafy 180 i 210; *Al-Skeini i Inni p. Wielkiej Brytanii*, paragraf 164.
  135. Zobacz *Jasinskis p. Łotwie*, Skarga Nr 45744/08, wyrok z 21 grudnia 2010, paragraf 73; sprawa dotycząca śmierci, podczas dozoru policyjnego, poszkodowanego głuchego i niemego, któremu policja odebrała wszelkie środki komunikacji i odmówiła pomocy medycznej.

przypisywane są osobom prywatnym np. w kontekście przemocy domowej¹³⁶ lub błędów medycznych¹³⁷; Trybunał potwierdził, że artykuły 2 i 3 mają zastosowanie do stosunków prywatnych.¹³⁸

Śledztwo by było skuteczne musi spełniać kilka wymogów. Osoby za nie odpowiedzialne muszą być niezależne od tych zaangażowanych w wydarzenia: to implikuje nie tylko brak hierarchicznych albo instytucjonalnych powiązań, ale także niezależność w sensie praktycznym.¹³⁹ Śledztwo musi być szybkie i rzetelne, władze muszą zawsze czynić poważny wysiłek dla ustalenia co się zdarzyło i nie powinny opierać się na pochopnych lub nieuzasadnionych wnioskach dla zamknięcia śledztwa lub podejmowania swoich decyzji.¹⁴⁰ Władze muszą podjąć wszystkie konieczne środki dla zabezpieczenia dowodów dotyczących wydarzenia, włączając w to między innymi zeznania naocznych świadków i dowody medyczne, które powinny zostać zabezpieczone poprzez rzetelne zbadanie stanu zdrowia ofiary.¹⁴¹ Śledztwo musi być zdolne do doprowadzenia do identyfikacji i ukarania osób odpowiedzialnych, co jest obowiązkiem nie rezultatu ale działania.¹⁴² Ofiara powinna mieć możliwość uczestniczenia efektywnie w śledztwie¹⁴³ lub jej rodzina musi być związana z procedurą w takim stopniu, jaki jest potrzebny do ochrony ich interesu prawnego.¹⁴⁴ Ponadto

---

136. Zobacz na przykład *C.A.S. i C.S. p. Rumunii*, Skarga Nr 26692/05, 20 marzec 2012, dotycząca zarzutu przemocy seksualnej popełnionej przez osobę prywatną na własnym dziecku.

137. Zobacz *Silih p. Chorwacji*, wyrok Wielkiej Izby z 9 kwietnia 2009, paragraf 154, dotyczący śmierci w szpitalu w następstwie reakcji alergicznej na lek przepisany przez lekarza.

138. Zobacz na przykład *Osman p. Wielkiej Brytanii*, wyrok Wielkiej Izby z 28 października 1998, sprawa, w której nauczyciel zamordował ojca ucznia.

139. Zobacz *Anca Mocanu i Inni p. Rumunii*, Skargi Nr 10865/09, 45886/07 i 32431/08, wyrok z 13 listopada 2012, paragraf 221; *Jasinskis p. Łotwie*, paragrafy 74-81.

140. Zobacz *El-Masri v. "Byłej Republice Jugosławii Macedonii"*, Skarga Nr 39630/09, 13 grudnia 2012, paragraf 183; *Jasinskis p. Łotwie*, paragraf 79.

141. Zobacz *Timofejevi p. Łotwie*, Skarga Nr 45393/02, wyrok z 11 grudnia 2012, paragrafy 94 i 99, sprawa, w której Trybunał wyraźnie odnotował, iż było raczej nieprawdopodobne by podczas trwającego dziesięć minut badania medycznego można było przeprowadzić rzetelne badanie stanu zdrowia skarżącego i *Vovruško p. Łotwie*, Skarga Nr 11065/02, wyrok z 11 grudnia 2012, paragrafy 42-49, sprawa, w której biegły medyczny oparł się w swym badaniu wyłącznie na raportach medycznych bez osobistego zbadania skarżącego.

142. Zobacz *Savitskyy p. Ukrainie*, Skarga Nr 38773/05, 26 lipca 2012, paragraf 99.

143. Zobacz *El-Masri p. "Byłej Republice Jugosławii Macedonii"*, paragraf 184.

144. Zobacz *Seidova i Inni p. Bułgarii*, Skarga Nr 310/04, 18 listopada 2010, paragraf 52.

w przypadkach, gdy atak motywowany jest pobudkami rasowymi śledztwo powinno być prowadzone „z energią i bezstronnością, mając na względzie potrzebę stałego umacniania społecznego potępienia rasizmu”.¹⁴⁵

Na koniec należy przypomnieć, że obowiązek państwa do podjęcia skutecznego śledztwa ma zastosowanie nawet w trudnych warunkach bezpieczeństwa, włączając w to kontekst konfliktu zbrojnego.¹⁴⁶

Trybunał ponadto wskazał, że w kontekście zarzutów naruszenia artykułów 2 i 3 Konwencji „artykuł 13 wymaga dodatkowo wypłatę odszkodowania, tam gdzie to stosowne, rzetelnego i skutecznego śledztwa zdolnego do doprowadzenia do zidentyfikowania i ukarania odpowiedzialnych, włączając w to efektywny dostęp zawiadamiającego do procedury śledczej”. Trybunał uważa, że „wymogi artykułu 13 są szersze niż obowiązek państwa przeprowadzenia skutecznego śledztwa” zgodnie z artykułami 2 i 3.¹⁴⁷

Kiedy śledztwo jest nieskuteczne, to jego nieskuteczność podważa skuteczność innych środków, włączając w to możliwość wniesienia cywilnego powództwa odszkodowawczego.¹⁴⁸ Trybunał w efekcie uważa, że przy braku skutecznego śledztwa zdolnego do doprowadzenia do zidentyfikowania i ukarania osób odpowiedzialnych wnioski o odszkodowanie jest teoretyczny i iluzoryczny.¹⁴⁹ W przypadkach medycznego zaniedbania odwołanie do sądu cywilnego może jednak samo lub wraz z odwołaniem do sądu karnego określać stosowną odpowiedzialność i tam gdzie to konieczne zapewniać wdrożenie stosownych sankcji cywilnych, takich jak odszkodowanie za szkodę, publikacja wyroków.¹⁵⁰ Jednakże gdy odpowiedzialność medyczna oparta

---

145. Zobacz *Menson p. Wielkiej Brytanii*, Skarga Nr. 47916/99, decyzja z 6 maja 2003.

146. Zobacz na przykład *Isayeva p. Rosji*, Skarga Nr 57950/00, wyrok z 24 lutego 2005, paragrafy 180 i 210; *Al-Skeini i Inni p. Wielkiej Brytanii*, paragraf 164.

147. Zobacz na przykład w sprawie podejrzanej śmierci *Isayev I Inni p. Rosji*, Skarga Nr 43368/04, 21 czerwca 2011, paragrafy 186-187; *Anguelova p. Bułgarii*, Skarga Nr 38361/97, 13 czerwca 2002, paragraf 161; *Mahmut Kaya p. Turcji*, Skarga Nr 22535/93, wyrok z 28 marca 2000, paragraf 107; i w odniesieniu do zarzutów złego traktowania zobacz na przykład *El-Masri p. "Byłej Republice Jugosławii Macedonii"* powyżej, paragraf 255; *Labita p. Włochom*, Skarga Nr 26772/95, 6 kwietnia 2000, paragraf 131.

148. Zobacz *Isayev i Inni p. Rosji* powyżej, paragraf 189.

149. Zobacz *El-Masri p. "Byłej Republice Jugosławii Macedonii"* powyżej, paragraf 261; *Cobzaru p. Rumunii*, Skarga Nr 48254/99, 26 lipca 2007, paragraf 83; *Carabulea p. Rumunii*, Skarga Nr 45661/99, 13 lipca 2010, paragraf 166; *Soare i Inni p. Rumunii*, Skarga Nr 24329/02, 22 lutego 2011, paragraf 195.

150. Zobacz *Floarea Pop p. Rumunii*, Skarga Nr 63101/00, 6 kwietnia 2010, paragraf 38.

jest na błędzie medycznym popełnionym przez daną osobę skuteczność śledztwa jest istotna dla możliwości skutecznego powództwa cywilnego. Z tego względu Trybunał podkreślił wagę związku między odpowiedzialnością lekarza a pojęciem ryzyka związanego z wykonywaniem zawodu dla zapewnienia większej skuteczności środka w przypadku odszkodowania za szkody wyrządzone pacjentom.¹⁵¹

Przykład dobrej praktyki

■ Rumuński system prawny przewiduje śledztwo prowadzone przez prokuratora, który podejmuje decyzję odnośnie zainicjowania lub też nie oskarżenia przeciwko domniemanym sprawcom. Jeśli wydana jest decyzja o umorzeniu śledztwa istnieje możliwość zgodnie z artykułem 278 Kodeksu Postępowania Karnego odwołania się do sądu, który na podstawie badania przepisów prawa krajowego i dowodów, włączając w to zeznania świadków, opinie medyczne może zarządzić oskarżenie lub prowadzenie innych środków śledczych. Trybunał ustalił, że taki środek był skuteczny w rozumieniu Konwencji.¹⁵² Ponadto powództwo cywilne zgodnie z artykułami 998 i 999 Kodeksu Cywilnego może, w sytuacjach w których naruszenie prawa do życia nie było zamierzone, skutkować uznaniem naruszenia proceduralnych aspektów artykułów 2 i 3 i odpowiednio naprawić poniesioną szkodę.¹⁵³

C. Krajowe środki przeciw wydaleniu

Artykuł 13 Konwencji w połączeniu z artykułami 2 i 3 wymaga by osoba zainteresowana miała prawo do suspensywnego środka wobec jej uzasadnionej skargi, co do tego że jej wydalenie narazi ją na ryzyko traktowania sprzecznie z artykułem 3 Konwencji lub na prawdziwe ryzyko naruszenia jej prawa do życia chronionego artykułem 2 Konwencji.¹⁵⁴ Ta sama zasada odnosi się w równym stopniu do skarg w oparciu o artykuł 4 Protokołu 4.¹⁵⁵

---

151. Zobacz *Eugenia Lazar p. Rumunii*, Skarga Nr 32146/05, 16 lutego 2010, paragrafy 90-91.

152. Zobacz *Ciubotaru p. Rumunii*, Skarga Nr 33242/05, decyzja z 10 stycznia 2012, paragraf 59; *Stoica p. Rumunii*, Skarga Nr 42722/02, 4 marca 2008, paragrafy 105-109; i *Chiriță p. Rumunii*, Skarga Nr 37147/02, 29 września 2009, paragraf 99.

153. Zobacz *Floarea Pop p. Rumunii*, paragraf 47; *Csiki p. Rumunii*, Skarga Nr 11273/05, 5 lipca 2011.

154. Zobacz *De Souza Ribeiro p. Francji*, Skarga Nr 22689/07, wyrok Wielkiej Izby z 13 grudnia 2012, paragraf 82.

155. Zobacz *Conka p. Belgii*, Skarga Nr 51564/99, wyrok z 5 lutego 2012, paragrafy 81-84.

W odróżnieniu środków suspensywny nie jest normalnie wymagany, kiedy inne prawo konwencyjne wchodzi w rachubę w połączeniu z artykułem 13.

Skuteczność środka wymaga także szczególnej uwagi władz krajowych¹⁵⁶, niezależnego i wzmożonego nadzoru nad skargą, co do tego czy występują poważne podstawy do obawy o ryzyko traktowania sprzecznie z artykułem 3¹⁵⁷ oraz szczególną szybkość. Badanie skarg opartych na artykułach 2 i 3 Konwencji nie może brać pod uwagę co osoba zainteresowana zrobiła, że uzasadnia to jej wydalenie lub zagrożenia dla bezpieczeństwa narodowego, które dostrzec może wydające państwo.¹⁵⁸

Władzom nie wolno w praktyce czynić środków nieefektywnymi i tym sposobem niedostępnymi. Tak byłoby na przykład, jeśli wydalenie miałyby miejsce w nadmiernym pośpiechu. Trybunał uznał dlatego, że w sprawie dotyczącej artykułu 13 Konwencji w połączeniu z artykułem 8 Konwencji skrócenie okresu pomiędzy powiadomieniem Trybunału przez skarżącego a wykonaniem decyzji o wydaleniu zniweczyło w praktyce sposobność zbadania argumentów skarżącego i dlatego jakąkolwiek możliwość zawieszenia wydalenia.¹⁵⁹ Z tego samego powodu Trybunał uznał, że wydalenie skarżącego jeden dzień po notyfikacji mu decyzji oddalającej wniosek azylowy pozbawiło go w praktyce możliwości wniesienia odwołania od negatywnej decyzji, mimo że takie odwołanie było teoretycznie możliwe.¹⁶⁰

Trybunał dodatkowo podkreślił wagę zagwarantowania osobom zagrożonym wydaleniem prawa do otrzymania informacji wystarczającej im na skuteczny dostęp do procedur mających zastosowanie lub informacji o dostępie do organizacji oferujących pomoc prawną,¹⁶¹ doświadczane trudności mogą być wzmożone przez barierę językową, jeśli nie jest zapewnione tłumaczenie podczas przygotowywania wniosku azylowego.¹⁶²

---

156. Zobacz *Shamayev i Inni p. Gruzji*, Skarga Nr 36378/02, 12 kwietnia 2005, paragraf 448.

157. Zobacz *Jabari p. Turcji*, Skarga Nr 40035/98, wyrok z 11 lipca 2000, paragraf 50.

158. Zobacz *Chahal p. Wielkiej Brytanii*, Skarga Nr 22414/93, paragrafy 150-151.

159. Zobacz *De Souza Ribeiro p. Francji* powyżej, paragraf 95.

160. Zobacz *Labsi p. Słowacji*, Skarga Nr 33809/08, 15 maja 2012, paragraf 139.

161. Zobacz *Hirsi Jamaa i Inni p. Włochom*, Skarga Nr 27765/09, 23 lutego 2012, paragraf 204; *M.S.S. p. Belgii i Grecji*, Skarga Nr 30696/09, 21 stycznia 2011, paragrafy 304-309.

162. Zobacz *I.M. p. Francji*, Skarga Nr 9152/09, wyrok z 2 lutego 2012, paragraf 145.

W odniesie do przyspieszonej procedury azylowej Trybunał uznał, że może ona ułatwiać rozpoznanie wniosków stanowiących nadużycie lub bezpodstawnych, i uznał, że ponowne zbadanie wniosku azylowego w procesie priorytetowym nie pozbawia zatrzymanego obcokrajowca skutecznej procedury samo w sobie, tak długo jak pierwotny wniosek był przedmiotem pełnego badania w kontekście normalnej procedury azylowej.¹⁶³ Jednakże kiedy procedura priorytetowa stosowana jest wobec pierwotnego wniosku, a nie w kontekście ponownego zbadania, to może to powodować braki w skuteczności stosowanego środka. Połączenie kilku okoliczności¹⁶⁴ może zatem zakwestionować dostępność w praktyce takich środków, nawet jeśli są dostępne w teorii.

Przykłady dobrej praktyki

- We Francji skuteczność środka z w pełni suspensywnym skutkiem przeciw decyzjom o wydaleniu i ustaleniu kraju przeznaczenia przed sądami administracyjnymi została potwierdzona przez Trybunał, uznający że środek ten powinien być w pełni wyczerpany.¹⁶⁵
- W Szwajcarii wszyscy wnioskujący o azyl mogą pozostać w kraju do czasu zakończenia procedury przed federalny biurem migracji. Następnie decyzja ta może być zaskarżona do federalnego sądu administracyjnego. Co do zasady to odwołanie ma charakter środka suspensywnego: federalny sąd administracyjny może przywrócić skutek suspensywny i nie jest związany uchynieniem skutku suspensywnego przez federalne ministerstwo migracji.¹⁶⁶
- W Szwecji sprawy związane z prawem cudzoziemców do wjechania do Szwecji i pozostania na jej terytorium są rozpatrywane przez trzy instancje: Radę Migracyjną, Sąd Migracyjny i Migracyjny Sąd Apelacyjny. Skarżący mają prawo bycia reprezentowanymi przez prawników wyznaczonych przez Radę Migracyjną. Całe postępowanie ma charakter suspensywny. W następstwie wniesienia odwołania Migracyjny Sąd Apelacyjny najpierw decyduje, czy prawo odwołania powinno być przyznane, to jest czy istnieją specjalne powody do wysłuchania sprawy lub czy jej rozpoznanie przez Migracyjny Sąd Apelacyjny może mieć znaczenie jako precedens. Jeśli przyznane jest prawo odwołania Migracyjny Sąd Apelacyjny rozstrzyga sprawę co do meritum, ma pełną jurysdykcję do badania zgodności z

163. Zobacz *Sultani p. Francji*, Skarga Nr 45223/05, wyrok z 20 września 2007, paragrafy 64–65.

164. Zobacz *I.M. p. Francji*, paragraf 142.

165. Zobacz *H.R. p. Francji*, Skarga Nr 647809/09, wyrok z 22 września 2011, paragraf 79; *R.N. p. Francji*, Skarga Nr 49501/09, decyzja z 27 listopada 2011; *Mi. L. p. Francji*, Skarga Nr 23473/11, decyzja z 11 września 2012, paragraf 34.

166. Zobacz *Reza Sharifi p. Szwajcarii*, Skarga Nr 69486/11, decyzja z 4 grudnia 2012.

prawem zaskarżonej decyzji i meritum sprawy. Trybunał uznał, iż stanowi to skuteczny środek.¹⁶⁷ Dodatkowo Rada Migracyjna może zdecydować o ponownym zbadaniu sprawy, kiedy na podstawie nowych okoliczności można założyć, że występują przeszkody dla wykonania nakazu deportacji lub wydalenia a te okoliczności nie mogły zostać podniesione wcześniej lub cudzoziemiec wykazuje, iż miał ważny powód dla nieuczynienia tego. Postępowanie re-egzaminacyjne jest złożone i suspensywne. Trybunał uznał, że także ono stanowi skuteczny środek.¹⁶⁸

D. Środki na brak egzekucji orzeczeń sądów krajowych

Skuteczne prawo dostępu do sądu, gwarantowane artykułem 6 Konwencji obejmuje prawo do zapewnienia wdrożenia orzeczenia sądu bez zbędnej zwłoki. Niewspółmiernie długi okres wdrożenia wiążącego wyroku może dlatego naruszać artykuł 6. Nadmiernie opóźnione wykonanie orzeczeń sądu krajowego może także naruszać prawo do poszanowania mienia stosownie do artykułu 1 Protokołu 1 do Konwencji. Zasadność jakiegokolwiek opóźnienia jest określana mając na względzie skomplikowany charakter postępowania wykonawczego, zachowanie skarżącego i kompetentnych władz oraz kwotę i charakter orzeczenia sądu.¹⁶⁹

Naruszenia ze względu na brak egzekucji orzeczeń sądu krajowego, w szczególności tych przeciw państwu, stanowią jedne z najczęściej stwierdzanych przez Trybunał. Naruszenia takie wynikają często z leżącego u podstaw problemu systemowego lub strukturalnego.¹⁷⁰ Jest obowiązkiem państwa zapewnienie by ostateczne decyzje przeciw jego organom lub jednostkom lub przedsiębiorstwom posiadanym lub kontrolowanym przez państwo były wykonywane w zgodzie z wymogami Konwencji. Brak środków finansowych nie jest powodem, który może

---

167. Zobacz *Haji Hussein p. Szwecji*, Skarga Nr 18452/11, decyzja z 20 września 2011.

168. Zobacz *A.I. i Inni p. Szwecji*, Skarga Nr 25399/11, decyzja z 9 października 2012.

169. See, for example, *Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine*, App. No. 40450/04, judgment of 15 October 2009 (“Ivanov”), paragrafy 51-53.

170. Stosownie do piątego rocznego raportu Komitetu Ministrów o wykonywaniu wyroków i decyzji Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w 2011 r. zawisłe były przed Komitetem Ministrów sprawy lub grupy spraw dotyczące ważnych strukturalnych lub skomplikowanych problemów w odniesieniu do niewykonywania orzeczeń sądów krajowych w Azerbejdżanie, Bośni i Hercegowinie, Grecji, Włochom, Mołdawii, Rosji, Serbii i Ukrainie. Komitet Ministrów w ostatnich latach odpowiadał na taki problem w Albanii, Chorwacji i Gruzji.

uzasadniać bezczynność państwa. Państwo odpowiada za wdrożenie ostatecznych decyzji, jeśli czynniki utrudniające lub blokujące wykonanie na czas są w jego kontroli.¹⁷¹

W takich sytuacjach Trybunał także uznaje naruszenia prawa do skutecznego środka stosownie do artykułu 13 Konwencji. Wyroki pilotażowe Trybunału lub inne wyroki co do zasad odnoszące się do tych kwestii zapewniają bogate i wiarygodne wskazówki co do głównych cech wymaganych od skutecznych środków na brak egzekucji orzeczeń sądów krajowych. Dalsze wskazówki można odnaleźć w różnych dokumentach przygotowywanych w kontekście nadzorowania wykonywania wyroków przez Komitet Ministrów.¹⁷² Powinno być także wspomniane, iż ta kwestia jest blisko związana z tą dotyczącą skutecznych środków na przewlekłość postępowania, w której Komitet Ministrów wcześniej skierował rekomendację do państw członkowskich wraz z przewodnikiem dobrej praktyki.¹⁷³

i. Środki przyspieszające

Środek przyspieszający wykonywanie jest preferowany. Trybunał czyniąc porównanie ze swoim orzecznictwem o środkach na przewlekłość postępowania¹⁷⁴ stwierdził, że "jakikolwiek krajowe środki zapobiegające naruszeniu poprzez zapewnienie szybkiego wykonania mają co do zasady największą wagę".¹⁷⁵ Państwo nie może jednak tolerować sytuacji, w której nie są wykonywane lub wykonywane z nieuzasadnionym opóźnieniem orzeczenia sądu krajowego przeciw organom państwowym, zmuszając tym zwycięską stronę postępowania do użycia takich środków. „Ciężar dowodu wykonania takiego wyroku spoczywa w przeważającej mierze na władzach państwa, które powinny użyć wszystkich dostępnych środków w krajowym systemie prawnym celem przyspieszenia egzekucji by w ten sposób zapobiec naruszeniom Konwencji.”¹⁷⁶

---

171. Zobacz na przykład, Ivanov, paragraf 54.

172. Zobacz konkluzje okrągłego stolika "O skutecznych środkach przeciw nie egzekucji lub opóźnionej egzekucji orzeczeń sądów krajowych" (Strasbourg, 15-16 marca 2010; dokument CM/Inf/DH(2010)15) i konkluzje okrągłego stolika na temat "Niewykonywania orzeczeń sądów krajowych w państwach członkowskich: środki generalne dla realizacji wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka" (Strasbourg, 21-22 czerwca 2007; dokument CM/Inf/DH(2007)33); dodatkowe odniesienia pojawiają się poniżej.

173. Zobacz CM/Rec(2010)3.

Zważywszy na związek pomiędzy tymi dwoma kwestiami można stwierdzić podobieństwo z Rekomendacją Komitetu Ministrów CM/Rec(2010)3 o skuteczności środków na nadmierną długość postępowania. Poprzez analogię dla tego państwa powinny:

- podjąć wszelkie konieczne środki dla zapewnienia, że krajowe orzeczenia sądowe będą wykonywane w rozsądnym terminie;
- zapewnić by istniały mechanizmy dla zidentyfikowania wyroków, którym grozi brak egzekucji w szybki sposób, jak również przyczyn celem zapobieżenia takim naruszeniom artykułu 6 w przeszłości;
- uznania, że tam gdzie leżący u podstaw problem systemowy powoduje brak wykonania orzeczeń sądów krajowych, potrzebne są środki dla rozwiązania tego problemu, jak również jego skutków w sprawach indywidualnych;
- zapewnić by istniały środki przyspieszające egzekucję orzeczeń sądów krajowych, którym grozi ryzyko nadmiernej długości celem przeciwdziałania przewlekłości.

Nadzór Komitetu Ministrów nad wykonywaniem wyroków Trybunału podkreślił pewne szczegółowe aspekty, które mogą wymagać odniesienia celem zapewnienia skuteczności środków przyspieszających, takie jak poniżej:

- zapewnienie odpowiednich ram regulacyjnych/legislacyjnych;¹⁷⁷

---

174. Zobacz na przykład *Scordino p. Włochom (Nr 1)*, Skarga Nr 36813/97, wyrok Wielkiej Izby z 29 marca 2006, paragraf 183: "Najlepszym rozwiązaniem bezsprzecznie, tak jak w wielu innych sferach, jest prewencja. Trybunał ... stwierdzał przy wielu okazjach, że artykuł 6 paragraf 1 nakłada na umawiające się strony obowiązek zorganizowania ich systemów sądowych w taki sposób by ich sądy mogły wypełnić obowiązek rozpoznania spraw w rozsądnym terminie. Tam gdzie system krajowy niedomaga w tym względzie środek nakierowany na przyspieszenie postępowań celem zapobieżenia by były nadmiernie długimi jest najskuteczniejszym rozwiązaniem. Taki środek oferuje niezaprzeczalnie przewagę nad środkiem przyznającym jedynie odszkodowanie, ponieważ przeciwdziała on stwierdzeniu kolejnych naruszeń w odniesieniu do tego samego postępowania i nie naprawia jedynie byłych naruszeń, jak czyni to środek odszkodowawczy w rodzaju przewidzianym na przykład przez włoskie prawo". Zobacz także Rekomendacja CM/Rec(2010)3 Komitetu Ministrów do państw członkowskich w sprawie skutecznych środków na przewlekłość postępowań, wraz z Przewodnikiem dobrej praktyki.

175. Zobacz na przykład *Burdov p. Rosji (Nr 2)*, Skarga Nr 33509/04, wyrok z 15 stycznia 2009 r., paragraf 98.

176. *Ibid.*

- zapewnienie odpowiednich środków budżetowych na pokrycie potencjalnej odpowiedzialności państwa;¹⁷⁸
- rozwijanie zobowiązania państwa do płacenia w przypadku opóźnień, włączając w to bardziej przymusowe środki;¹⁷⁹
- stworzenie efektywnej odpowiedzialności urzędników służby cywilnej i innych osób za brak egzekucji;¹⁸⁰
- wzmocnienie systemu komorniczego;¹⁸¹
- zapewniając skuteczność skargi konstytucyjnej lub innych form środków sądowych, gdy ma to zastosowanie (zobacz także sekcja IV niniejszego dokumentu).¹⁸²

Dalsze wskazówki można odnaleźć w odpowiednich tekstach Komitetu Ministrów jak również Europejskiej Komisji na Rzecz Efektywności Wymiaru Sprawiedliwości (CEPEJ).¹⁸³

ii. Środki rekompensujące

Chociaż preferowane jest podejście przyspieszające Trybunał zaakceptował, iż państwa mogą także wybrać wprowadzenie jedynie środka rekompensującego bez uznania tego środka za będący nieskutecznym. Skuteczność takiego środka zależy od spełnienia następujących wymogów:

-
177. Zobacz na przykład dokument CM/Inf/DH(2010)22 dotyczący Bośni i Hercegowiny, CM/Inf/DH(2006)19rev3 dotyczący Rosji, CM/Inf/DH(2010)25 dotyczący Serbii, CM/Inf/DH(2007)30 dotyczący Ukrainy.
  178. Zobacz na przykład dokument CM/Inf/DH(2011)36 dotyczący Albanii, CM/Inf/DH(2009)28 dotyczący Gruzji, CM/Inf/DH(2006)19rev3 dotyczący Rosji, SG/Inf/DH(2007)30 dotyczący Ukrainy.
  179. Zobacz na przykład, dokument CM/Inf/DH(2006)19rev3 dotyczący Rosji, CM/Inf/DH(2007)30 dotyczący Ukrainy.
  180. Zobacz na przykład dokument CM/Inf/DH(2011)36 dotyczący Albanii, CM/Inf/DH(2009)28 dotyczący Gruzji, CM/Inf/DH(2006)19rev3 dotyczący Rosji, CM/Inf/DH(2010)25 dotyczący Serbii.
  181. Zobacz na przykład dokument CM/Inf/DH(2009)28 dotyczący Gruzji, CM/Inf/DH(2007)30 dotyczący Ukrainy.
  182. Zobacz na przykład dokument CM/Inf/DH(2011)36 dotyczący Albanii, CM/Inf/DH(2006)19rev3 dotyczący Rosji, CM/Inf/DH(2010)25 dotyczący Serbii.
  183. Zobacz w szczególności Rekomendację Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rec(2003)16 o wykonywaniu decyzji administracyjnych i orzeczeń sądowych ze sfery prawa administracyjnego i Rec(2003)17 o wykonywaniu oraz wytyczne CEPEJ na rzecz lepszej implementacji istniejącej rekomendacji Rady Europy o wykonywaniu (doc. CEPEJ(2009)11REV2).

- powództwo o odszkodowanie musi być rozpoznane w rozsądnym terminie;
- odszkodowanie musi być wypłacone szybko i generalnie nie później niż 6 miesięcy od kiedy decyzja przyznająca odszkodowanie stanie się możliwa do wykonania;
- zasady proceduralne rządzące powództwem odszkodowawczym muszą być zgodne z zasadą rzetelności gwarantowaną artykułem 6 Konwencji;
- zasady odnoszące się do kosztów prawnych nie mogą nakładać zbyt dużego ciężaru na powodów, kiedy powództwo jest uzasadnione;
- poziom odszkodowania nie może być nierozsądny w porównaniu do kwot zasądzanych przez Trybunał w podobnych sprawach.¹⁸⁴

Istnieje silne, ale do obalenia domniemanie, że nadmiernie długie postępowanie będzie skutkowało szkodą niemajątkową. To domniemanie jest szczególnie silne w przypadku nadmiernego opóźnienia w wykonywaniu przez państwo wyroków wydanych przeciwko niemu.¹⁸⁵

Nadzór wykonywania wyroków Trybunału Komitetu Ministrów podkreślił pewne szczególne aspekty, które powinny być zaadresowane celem zapewnienia skuteczności także środków kompensacyjnych, w szczególności, iż istnieć będzie automatyczna indeksacja odsetek od opóźnionych płatności.¹⁸⁶

Można odnotować, iż Trybunał pozostawi szeroki margines uznania państwu celem zorganizowania krajowego środka odszkodowawczego „w sposób zgodny z jego własnym porządkiem prawnym i tradycją odpowiadającą standardowi życia w konkretnym państwie”.¹⁸⁷ W związku z tym Trybunał zaakceptował w odniesieniu do skutecznych krajowych środków rekompensujących na długość postępowania, że [łatwiej będzie sądom krajowym odnieść się do kwot zasądzanych na poziomie krajowym za inne rodzaje szkód ... i oprzeć się na ich najgłębszym przekonaniu, nawet jeśli to skutkuje rezultatem w postaci kwot niższych niż te ustalone przez Trybunał w podobnych sprawach”.¹⁸⁸

---

184. Zobacz Ivanov, paragraf 99.

185. *Ibid*, paragraf 100.

186. Zobacz na przykład dokument doc. CM/Inf/DH(2009)28 dotyczący Gruzji, CM/Inf/DH(2006)19rev3 dotyczący Rosji, CM/Inf/DH(2007)30 dotyczący Ukrainy.

187. Zobacz Ivanov, paragraf 99.

188. Zobacz na przykład *Apicella p. Włochom*, Skarga Nr 64890/01, orzeczenie Wielkiej Izby z 29 March 2006, paragraf 78.

Przykład dobrej praktyki

■ W Serbii Trybunał Konstytucyjny w 2012 r. doprowadził swoje orzecznictwo do zgodności z orzecznictwem Trybunału w Strasburgu tak by nakazywać państwu zapłacenie z jego własnych środków kwot zasądzonych prawomocnymi wyrokami przeciw przedsiębiorstwu państwowemu poddawanemu procedurze upadłościowej. W rezultacie Trybunał uznał skargę konstytucyjną za będącą od tego momentu skutecznym środkiem w takich sprawach, choć wcześniej stwierdził inaczej.¹⁸⁹

---

189. Zobacz *Marinković p. Serbii*, Skarga Nr 5353/11, decyzja z 29 stycznia 2013, paragraf 59.

IV. Krajowe środki generalne

Środek generalny w kontekście artykułu 13 Konwencji jest jednym z nastawionych na naprawę naruszenia konwencyjnych wolności lub praw przez władzę publiczną bez ograniczenia w zastosowaniu do jakichkolwiek szczególnych faktów lub kontekstu prawnego. Chociaż artykuł 13 zobowiązuje państwa do zapewnienia skutecznego środka każdemu kogo prawa i wolności są naruszane, to nie wymaga od państw stron zapewnienia takiego środka generalnego.

Generalne zasady mające zastosowanie do zbadania, czy środki krajowe są skuteczne z perspektywy artykułu 13 stosuje się także do efektywności środków generalnych.¹⁹⁰ (zobacz dalej sekcja II powyżej).

Wydaje się, iż można rozróżnić dwa szersze rodzaje krajowych środków generalnych: z jednej strony możliwość dla jednostek w niektórych państwach stronach opierania się na Konwencji przed jakimkolwiek sędzią w trakcie sporu; a z drugiej strony skargi konstytucyjne.

Rodzaj środka generalnego może być widziany faktycznie w ten sposób, iż Konwencja może być powoływana jako źródło stosowalnego prawa przed kilkoma lub nawet wszystkimi sądami i trybunałami dla zbadania sprawy.¹⁹¹ Taki system pozwala na rozpatrzenie zarzutów naruszenia Konwencji na wczesnym etapie postępowania, potencjalnie bez potrzeby odwoływania się do wyższych instancji sądowych w oparciu o zagadnienia prawne Konwencji, pozostawiając tam gdzie potrzeba, możliwość kontroli przez sądy wyższej instancji.

---

190. Zobacz na przykład *Sürmeli p. Niemcom*, Skarga Nr 75529/01, wyrok Wielkiej Izby z 8 czerwca 2006, paragraf 97-101.

191. Środki tego rodzaju istnieją na przykład w Austrii (ze względu na konstytucyjny status Konwencji w austriackim porządku prawnym, austriackie władze i sądy muszą brać pod uwagę Konwencję i orzecznictwo Trybunału), Irlandia (Ustawa z 2003 r. o Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, sekcja 3; ten środek jest dostępny, przed sądami okręgowymi i apelacyjnymi, jeśli nie ma innego i w tym względzie może być uznawany za subsydiarny), Holandia (Artykuł 6:162 Kodeksu Cywilnego), Norwegia (ustawa o umocnieniu statusu praw człowieka w prawie norweskim z 1999, sekcja 3), Wielka Brytania (ustawa o prawach człowieka - Human Rights Act z 1998, sekcja 8).

Warto odnotować, że nawet inne krajowe środki o podstawach konstytucyjnych lub ustawowych, które Trybunał uznał za nieskuteczne lub co do których jeszcze nie miał sposobności wypowiedzenia się, mogą niemniej jednak być w stanie zaradzić niektórym skargom na naruszenie.

A. Skargi konstytucyjne

W wielu państwach możliwym jest wystąpienie do sądu konstytucyjnego zarzucając naruszenie prawa chronionego krajową konstytucją.¹⁹² Zapewniając również ostateczny krajowy poziom odwoławczy dla rozpoznania skargi, ta forma środka generalnego może także przyczynić się do zagwarantowania jednolitości lub rozwoju interpretacji i stosowania praw chronionych na poziomie krajowym z ogólnym rezultatem wzmocnienia tej ochrony. Poprzez swoje orzeczenia w indywidualnych sprawach, które następnie są przedmiotem skarg do Trybunału w Strasburgu, sądy konstytucyjne mogą bezpośrednio angażować się w dialog sądowy na poziomie krajowym i europejskim. Te dwa aspekty – zapewnienia środków i sądowego badania na najwyższym krajowym poziomie zarzutów naruszeń praw konwencyjnych – przyczyniają się do skuteczniejszego działania zasady subsydiarności w całym systemie Konwencji.

Środki generalne mogą odgrywać istotną rolę w zapewnianiu środka w sytuacjach, w których nie istnieje szczególny środek, tak więc spełniając wymóg artykułu 13 Konwencji w zapewnieniu skutecznego środka “każdemu którego prawa i wolności ... są naruszone” (podkreślenie dodane). Na przykład niektóre państwa członkowskie używają w istocie skargi konstytucyjnej jako ich środka krajowego na domniemane naruszenia prawa do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie (artykuł 6(1) Konwencji), pomimo że stanowi to wyjątek od stosowanej reguły wyczerpania innych środków.

---

192. Jak w przypadku Bośni i Hercegowiny, Chorwacji, Czech, Niemiec, Łotwy, Serbii, Słowacji, Słowenii, Hiszpanii i Turcji. (Studium porównawcze przeprowadzone dla Europejskiej Komisji na Rzecz Demokracji poprzez Prawo (Komisja Wenecka) w 2008 r. stwierdziło, że “skargi konstytucyjne i podobne środki konstytucyjne” istniały w Albanii, Andorze, Austrii (“częściowo”), Azerbejdżanie, Chorwacji, Czechach, Cyprze, Byłej Republice Jugosławii Macedonii, Gruzji, Niemczech, Lichtensteinie, Montenegro (“tylko w sprawach administracyjnych”), Malta, Polsce, Rosja, Słowacji, Słowenii, Hiszpanii, Szwajcarii i Ukrainie, zobacz dokument: CDL-JU(2008)026, 7 listopada 2008.).

Konstytucje kilu państw przewidują dlatego rodzaj procedury skargi konstytucyjnej (lub odwołania), w której jednostka a w niektórych przypadkach także osoby prawne,¹⁹³ mogą skarżyć się do krajowego sądu konstytucyjnego, że działanie lub zaniechanie władzy publicznej spowodowało naruszenie ich praw chronionych konstytucją. Takie środki uznawane są za skuteczne w rozumieniu artykułu 13 Konwencji, kiedy prawa chronione przez konstytucję wyraźnie zawierają lub odpowiadają istocie praw konwencyjnych.¹⁹⁴ Trybunał stwierdził, że „w odniesieniu do systemów prawnych, które przewidują konstytucyjną ochronę podstawowych praw człowieka i wolności ... spoczywa na pokrzywdzonej jednostce wypróbowanie zakresu tej ochrony”.¹⁹⁵

Ograniczenia zakresu merytorycznego takiego środka mogą uczynić go w pewnych sytuacjach nieskutecznym w świetle artykułu 13 Konwencji. Na przykład Trybunał uznał, iż badanie trybunału konstytucyjnego indywidualnych skarg było nieskuteczne, tam gdzie domniemane naruszenie wynikało nie z niekonstytucyjności zastosowanego przepisu (kwestia, która była w zakresie jurysdykcji sądu konstytucyjnego), ale z błędnego zastosowania albo interpretacji przepisu, którego treść była niekonstytucyjna (co było poza jego kompetencją).¹⁹⁶ Podobnie, skarga konstytucyjna może być nieskuteczna jako środek zgodnie z artykułem 35 Konwencji tam gdzie odnosi się wyłącznie do przepisów prawnych a nie orzeczeń sądów powszechnych, gdy skarga dotyczy tych ostatnich.¹⁹⁷

Skargi konstytucyjne są generalnie subsydiarne: przed wniesieniem skargi konstytucyjnej skarżący musi po pierwsze wykorzystać dostępne skuteczne środki przed sądami powszechnymi. Mogą istnieć wyjątki od tej zasady, dla przykładu kiedy jej zastosowanie wywołałoby poważną i

---

193. Jak np. W Austrii, Bośni I Hercegowinie, Czechach, Łotwie, Rosji, Słowacji, Słowenii i Turcji.

194. W sprawie *Apostol p. Gruzji* (Skarga Nr 40765/02, wyrok z 28 listopada 2006) Trybunał odnotował, że odpowiednie krajowe przepisy konstytucyjne „ustanawiają gwarancję przeciw niewykonywaniu wiążących wyroków, które są przynajmniej porównywalne do tych rozwiniętych w orzecznictwie Trybunału” (kursywa dodana, paragraf 38).

195. Zobacz na przykład, *Vinčić I Inni p. Serbii*, Skarga Nr. 44698/06 i inne, wyrok z 1 grudnia 2009, paragraf 51.

196. Zobacz *Savics p. Łotwie*, Skarga Nr 17892/03, wyrok z 27 listopada 2012, paragrafy 113-115; także *Dorota Szott-Medyńska p. Polsce*, Skarga Nr 47414/99, decyzja o dopuszczalności z 9 października 2003.

197. Zobacz na przykład *Rolim Comercial, S.A. p. Portugalii*, Skarga Nr 16153/09, wyrok z 16 kwietnia 2013.

nienaprawialną szkodę skarżącemu¹⁹⁸ lub w szczególnych rodzajach skarg, takich jak nadmierna długość postępowania przed sądami powszechnymi.¹⁹⁹

Sposób w jaki jest stosowana zasada subsydiarności może jednak zakłócać efektywność skargi konstytucyjnej w rozumieniu artykułu 13 Konwencji. Na przykład Trybunał uznał, że krajowy wymóg wcześniejszego wykorzystania środka polegającego na dodatkowej skardze kasacyjnej do Prezesa Sądu Najwyższego, kiedy ten wcześniejszy środek okazał się nieskuteczny, stanowiło przeszkodę w dostępności do skargi konstytucyjnej.²⁰⁰ W innej sprawie Trybunał uznał że krajowy wymóg ograniczający zakres skargi konstytucyjnej tylko do kwestii prawnych zaskarżalnych przed Sądem Najwyższym (w tej sprawie, dopuszczalność w oparciu o przesłanki ustawowe) „skutkowało faktycznym ograniczeniem badania podstawowych roszczeń skarżącego przez sąd konstytucyjny.”²⁰¹ Kiedy sąd konstytucyjny ma władze dyskrejonalną do przyjęcia skargi pod warunkiem, że prawo zostało „poważnie naruszone” z „poważnymi, nienaprawialnymi konsekwencjami” dla skarżącego przy braku wystarczającego orzecznictwa jak te wymogi były interpretowane i stosowane, skarga konstytucyjna „[mogła nie] być uważana z wystarczającą pewnością za skuteczny środek w sprawie skarżącego”.²⁰²

Mówiąc ogólnie skarga konstytucyjna by być uważana za skuteczny środek musi być bezpośrednio dostępna dla jednostek. Z tego względu Trybunał odmówił na przykład uznania wyjątkowego środka konstytucyjnego dostępnego we Włoszech jako skuteczny środek, o tyle że tylko sędzia ma prawo zwrócenia się do sądu konstytucyjnego albo z urzędu albo na wniosek stron: „we włoskim porządku prawnym jednostka nie może zwrócić się bezpośrednio do sądu konstytucyjnego o zbadanie konstytucyjności prawa. Tylko sąd badający meritum sprawy ma prawo

---

198. Wyjątki od tego tej zasady występuje np. w Azerbejdżanie Niemczech Łotwie, Słowenii.

199. Jak np. w Chorwacji, Serbii.

200. Zobacz *Ismayilov p. Azerbejdżanowi*, Skarga Nr. 4439/04, wyrok z 17 stycznia 2008, paragrafy 39-40.

201. *Zborovskiy p. Słowacji*, Skarga Nr 14325/08, wyrok z 23 października 2012, paragrafy 51-54.

202. Zobacz *Horvat p. Chorwacji*, Skarga Nr 51585/99, wyrok z 26 lipca 2001, paragrafy 41-44. (nb: Prawo chorwackie zostało następnie zmienione pozwalając na korzystanie ze skargi konstytucyjnej bez uprzedniego wykorzystania innych środków w sprawach przewlekłości postępowania bez względu na ciężar gatunkowy naruszenia lub jego konsekwencje: zobacz *Slaviček p. Chorwacji*, Skarga Nr 20862/02, decyzja o dopuszczalności z 4 lipca 2002).

zwrócenia się do sądu konstytucyjnego albo z własnej inicjatywy albo na wniosek strony. Odpowiednio taki wniosek nie może być środkiem którego wykorzystanie jest wymagane przez artykuł 35 Konwencji.²⁰³

Istotne jest by środek przed sądem konstytucyjnym gwarantował skuteczne podejmowanie decyzji. Kiedy sąd uważa się za niezdolny do osiągnięcia decyzji, albo z braku zabezpieczeń przed taką blokadą albo ich niefunkcjonowania, konsekwencją jest „[ograniczenie] istoty [prawa] dostępu do sądu ... [i pozbawienie] skarżącego skutecznego prawa do ostatecznego zbadania jego skargi konstytucyjnej”.²⁰⁴

Tak by procedura skargi konstytucyjnej była skutecznym środkiem w sensie artykułu 13 Konwencji musi także przewidywać skuteczne naprawienie naruszenia. Sąd konstytucyjny może z tego względu być wyposażony w gamę uprawnień. Często zawierają one stwierdzenie wystąpienia naruszenia²⁰⁵; uchylenie zaskarżonej decyzji, środka lub aktu;²⁰⁶; tam gdzie naruszenie spowodowane jest zaniedbaniem nakazanie odpowiedniej władzy podjęcia potrzebnego działania;²⁰⁷ zwrócenie sprawy odpowiedniej władzy do dalszego postępowania, w oparciu o ustalenia sądu konstytucyjnego;²⁰⁸ nakaz zapłaty odszkodowania;²⁰⁹ i/lub nakazanie *restitutio in integrum*.²¹⁰

Uprawnienia te muszą istnieć nie tylko w teorii, ale i praktyce. Na przykład zarządzenie sądu konstytucyjnego o przyspieszeniu postępowania musi mieć efekt zapobiegający naruszeniom prawa do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie poprzez faktyczne przyspieszenie postępowania.²¹¹

---

203. Zobacz *Immobiliare Saffi p. Włochom*, Skarga Nr 22774/93, wyrok Wielkie Izby z 28 lipca 1999, paragraf 42. Zobacz także na przykład, *I.R.S. p. Turcji*, Skarga Nr 26338/95, 28 stycznia 2003.

204. Zobacz *Marini p. Albanii*, Skarga Nr 3738/02, wyrok z 18 grudnia 2007, paragrafy 119-123.

205. Jak na przykład Albania, Andora, Armenia, Austria, Belgia, Bośnia and Hercegowina, Czechy, Niemcy, Łotwa, Rosja, Serbia, Słowacja and Słowenia.

206. Jak na przykład Albania, Andora, Armenia, Austria, Belgia, Czechy, Niemcy, Serbia, Słowacja i Słowenia.

207. Jak na przykład Albania, Czechy, Serbia i Słowacja.

208. Jak na przykład Albania, Bośnia i Hercegowina, Czechy, Niemcy, Słowacja i Słowenia.

209. Jak na przykład Austria, Bośnia i Hercegowina, Słowacja.

210. Jak na przykład Słowacja.

211. Zobacz na przykład *Vićanová p. Słowacji*, Skarga Nr 3305/04, wyrok z 18 grudnia 2007.

Dla przykładu skarga dotycząca nadmiernie długiego postępowania do sądu konstytucyjnego wyposażonego w prawo nie tylko do stwierdzenia naruszenia, ale i zarządzenia podjęcia odpowiednich działań, powstrzymania się od dalszych naruszeń i przyznania odpowiedniego finansowego odszkodowania byłaby „skutecznym środkiem w takim to wymiarze, że jest właściwa zarówno do powstrzymania trwania domniemanego naruszenia prawa ... i zapewnienia odpowiedniego naprawienia szkody jakiegokolwiek naruszenia, które już wystąpiło”.²¹² Z drugiej strony, gdy uprawnienia sądu konstytucyjnego są ograniczone do stwierdzenia niekonstytucyjności i wniosku do sądu o przyspieszenie postępowania lub zakończenia postępowania bez możliwości zarządzenia specjalnych środków przyspieszających lub przyznających odszkodowanie i kiedy właściwy wpływ wniosku na dalsze postępowanie jest niepewny, skarga konstytucyjna może być nieskuteczna.²¹³

Nie oznacza to, że tam gdzie sąd konstytucyjny uprawniony jest do uznania naruszenia i unieważnienia aktu, procedura skargi konstytucyjnej jest w nieunikniony sposób nieskuteczna jako środek w rozumieniu artykułu 13 Konwencji. Dwustopniowe podejście, zgodnie z którym skarżący może prosić by procedura w jego sprawie przed sądem niższej instancji była wznowiona lub zmieniona stosownie do zasad ustalonych w wyroku sądu konstytucyjnego, uznającego naruszenie, może stanowić skuteczny środek.²¹⁴ Zbiór środków dostępnych w prawie krajowym może równać się skutecznemu środkowi; jak na przykład w Słowacji, gdzie można wymagać od jednostek wniesienia skargi konstytucyjnej, za którą podąża wniosek o odszkodowanie zgodnie z ustawą o odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przy sprawowaniu władzy publicznej.²¹⁵

Wymóg by sąd konstytucyjny był zdolny do zarządzenia odpowiedniego indywidualnego naprawienia szkody jest odzwierciedlony w rozróżnieniu pomiędzy skargą konstytucyjną „abstrakcyjną” a „szczegółową” skargą konstytucyjną. Skarga „abstrakcyjna” nie pozwoli na przykład jednostce na zakwestionowanie orzeczeń sądów lub organów publicznych, które bezpośrednio dotyczą jej szczególnych okoliczności²¹⁶ lub upoważnia sąd

212. See *Andrasik and Others v. Slovakia*, App. No. 57984/00 and others, admissibility decision of 22 October 2002.

213. See *Sürmeli v. Germany*, App. No. 75529/01, Grand Chamber judgment of 8 June 2006, paragrafy 105-108; *Hartman v. Czech Republic*, App. No. 53341/99, judgment of 10 July 2003.

214. Zobacz *Dorota Szott-Medynska p. Polsce*, Skarga Nr 47414/99, decyzja o dopuszczalności z 9 października 2003.

215. Zobacz *Omasta p. Słowacji*, Skarga Nr 40221/98, decyzja z o10 grudnia 2002.

216. Zobacz na przykład, *Apostol p. Gruzji*, op. cit., paragraf 40.

konstytucyjny do badania konstytucyjności prawa w ogólnym sensie a nie pozwala na uchylanie lub modyfikowanie określonych środków podjętych wobec jednostki przez państwo.²¹⁷ Skarga „szczegółowa” umożliwia naprawienie naruszeń praw i wolności dokonanych przez władze lub urzędników lub tam gdzie naruszenie prawa gwarantowanego konstytucją jest wynikiem ingerencji innej niż decyzja, zakazanie odpowiedniej władzy dalszego naruszania prawa i zarządzenia przywrócenia status quo, jeśli jest to możliwe.²¹⁸ Taka skarga konstytucyjna umożliwia zaradzenie naruszeniom wynikającym natychmiastowo i bezpośrednio z działania lub zaniechania organu sądowego, bez względu na fakty, które dały podstawę postępowaniu; uchylenie niekonstytucyjnego prawa skutkuje anulowaniem ostatecznej decyzji wydanej przez sądy lub władze publiczne na podstawie tego prawa.²¹⁹

Przykład dobrej praktyki

■ “Prawo do indywidualnej skargi do sądu konstytucyjnego” zostało wprowadzone do tureckiego system prawnego w ślad za zmianami w konstytucji we wrześniu 2010 r. Sąd konstytucyjny rozpoczął otrzymywanie skarg zgodnie z tymi przepisami od 23 września 2012 r. Trybunał uznał, że nie ma powodów dla stwierdzenia, że ten środek nie zapewnia, co do zasady, możliwości odpowiedniego zadośćuczynienia skargom zgodnie z Konwencją.²²⁰

B. Bezpośrednie stosowanie przepisów Konwencji w toku zwykłych postępowań

W porządkach prawnych, w których Konwencja ma status prawa krajowego jest ona bezpośrednio stosowana przez niektóre albo wszystkie sądy w toku zwykłych postępowań. Osoby, których prawa zagwarantowane przez Konwencję zostały naruszone przez działanie lub zaniechanie władzy publicznej, mają możliwość dochodzenia odszkodowania przed każdym sądem krajowym albo trybunałem

---

217. Zobacz na przykład, *Vén p. Węgrom*, Skarga Nr 21495/93, decyzja Komisji 30 czerwca 1993.

218. Zobacz na przykład, *Hartman p. Czechom*, Skarga Nr 53341/99, wyrok z 10 lipca 2003, paragraf 49; *Sürmeli p. Niemcom*, Skarga Nr. 75529/01, wyrok Wielkiej Izby z 8 czerwca 2006, paragraf 62.

219. Zobacz na przykład, *Riera Blume i Inni p. Hiszpanii*, Skarga Nr 37680/97, decyzja o dopuszczalności z 9 marca 1999; *Voggenreiter p. Niemcom*, Skarga Nr 47169/99, wyrok z 8 stycznia 2004, paragraf 23.

220. Zobacz na przykład, *Hasan Uzun p. Turcji*, Skarga Nr 10755/13, decyzja o dopuszczalności z 30 kwietnia 2013.

będącym właściwym w danej sprawie. Przykładem są monistyczne systemy prawne, w których postanowienia traktatów i rezolucji organizacji prawa międzynarodowego wchodzi w życie po ich ogłoszeniu i mogą być wiążące wobec wszystkich z racji ich istoty. W niektórych państwach stronach Konwencji ma także pierwszeństwo przed prawem krajowym. W takich systemach, postanowienia traktatowe takie jak prawa wynikające z Konwencji są bezpośrednio stosowane przez sądy.

Takie postępowania będą podlegały pod standardowe reguły proceduralne. Właściwy sąd albo trybunał w ramach swoich kompetencji ma możliwość wydania postanowienia naprawiającego naruszenie, może także obejmować prawo do przyznania odszkodowania;²²¹ alternatywnie, przyznanie odszkodowania może być wyłączone.²²² O ile właściwy sąd lub trybunał nie ma kompetencji do uchylecia prawa, uznanie przez niego, że naruszenie nastąpiło przez fundamentalną niezgodność pomiędzy przepisem a chronionym prawem, nie będzie miało bezpośrednich konsekwencji na stosowanie tego przepisu. Jednakże, właściwy sąd lub trybunał może ogłosić niezgodność kwestionowanych przepisów z chronionym prawem; takie uprawnienie jest zazwyczaj przyznane sądom wyższych instancji.²²³

Przykładem może być Norwegia, gdzie Konwencja jest włączona do prawa krajowego przez ustawę o umocnieniu statusu praw człowieka w prawie norweskim z 21 maja 1999 (Ustawa o prawach człowieka). Paragraf 3 tej ustawy, stanowi, że postanowienia inkorporowanych konwencji o prawach człowieka będą miały pierwszeństwo przed krajową legislacją w razie konfliktu. Postanowienia Konwencji są stosowane bezpośrednio i można się na nie powoływać bezpośrednio przed wszystkimi sądami norweskimi. Sąd może rozważyć, czy postanowienia legislacji krajowej są sprzeczne z przepisami konwencji praw człowieka w sprawie przed nim zawisłej, ale sąd taki nie jest właściwy, aby ogłosić niezgodność przepisów prawa krajowego z przepisami dotyczącymi praw człowieka. Podobnie jest w konstytucji słowackiej, której artykuł 152 § 4 stanowi, że interpretacja i zastosowanie praw konstytucyjnych, praw i innych wiążących uregulowań prawnych musi być zgodne z Konstytucją; zgodnie z artykułem 154(c) § 1 natomiast odpowiednie traktaty międzynarodowe, włączając w to Konwencję, będą miały pierwszeństwo nad innymi prawami, jeśli przyznają większy zakres praw i wolności konstytucyjnych. Takie zastosowanie tych postanowień oznacza, że władze krajowe stosując

---

221. Jak na przykład, Wielka Brytania

222. Jak na przykład, Irlandia

223. Jak na przykład, Irlandia, Wielka Brytania

prawo muszą odnieść się do wiążącej wykładni dokonanej na podstawie Konwencji i orzecznictwa Trybunału w zakresie interpretacji i regulacji prawnych podstawowych praw i wolności zapisanych w drugim rozdziale Konstytucji i tworzących ramy, poza które władze krajowe nie mogą wykroczyć w konkretnych sprawach (zobacz I. ŹS 67/03).

Przykłady dobrej praktyki

■ We Francji Konwencja jest prawem nadrzędnym zgodnie z artykułem 55 Konstytucji z 4 października 1958 r., który stanowi, że „traktaty lub umowy właściwie ratyfikowane i przyjęte, będą miały pierwszeństwo po ich ogłoszeniu nad ustawami parlamentu, z zastrzeżeniem, że każda z tych umów i każdy z traktatów, musi być zastosowana przez drugą stronę”. Każdy skarżący może powoływać się przed sądem krajowym na prawa i wolności określone w Konwencji, które mają bezpośrednie zastosowanie. W wyniku tego, zarzuty naruszenia Konwencji muszą być wniesione przez tę osobę przed sądem krajowym, tak aby sąd mógł, powstrzymać naruszenie lub w razie konieczności przyznać odszkodowanie. Skarżący ma obowiązek przedstawić zarzuty dotyczące naruszenia Konwencji przed sędzią krajowym. Jeśli tego nie uczyni, to Trybunał uzna skargę za niedopuszczalną w związku z niewyczerpaniem wszystkich przysługujących mu środków krajowych.²²⁴ Taki mechanizm zapewnia szerokie możliwości ochrony dla skarżących, które można stosować podczas każdego postępowania. Podobny system istnieje np. w Austrii, ze względu na konstytucyjną rangę Konwencji.²²⁵

■ W Szwecji, Sąd Najwyższy rozwinął praktykę, zgodnie z którą można otrzymać odszkodowanie za naruszenia Konwencji. Wnioski o odszkodowanie za doznane naruszenia Konwencji mogą być wniesione do Komisarza Sprawiedliwości. Skarżący, który złożył taki wniosek o odszkodowanie do Komisarza Sprawiedliwości może również złożyć wniosek do sądu powszechnego, jeśli nie jest usatysfakcjonowany decyzją Komisarza Sprawiedliwości w tym zakresie. Możliwe jest także złożenie takiego powództwa bezpośrednio do sądu powszechnego bez zwracania się do Komisarza Sprawiedliwości. Trybunał uznał, że praktyka Sądu Najwyższego wraz z praktyką Kanclerza Sprawiedliwości musi być uznana za wystarczająco pewną do uznania, że istnieje teraz w Szwecji dostępny, skuteczny środek zdolny do zapewnienia odszkodowania w odniesieniu do

---

224. Zobacz na przykład, *Segame SA p. Francji*, Skarga Nr 4837/06, wyrok z 7 czerwca 2012, paragrafy 68 and 71; *A.S.P.A.S.& Lasgrezas p. Francji*, Skarga Nr 29953/08, wyrok z 22 września 2011, paragraf 59.

225. Zobacz *Tauernfleisch Vertriebs GmbH et al. p. Austrii I 21 innych skarżących*, Skarga Nr. 36855/06, decyzja z 12 March 2013, paragrafy 8, 9, 23 I 24.

domniemanych naruszeń Konwencji oraz że potencjalni skarżący powinni najpierw złożyć skargę do sądu krajowego i domagać się odszkodowania za naruszenia Konwencji przed wystąpieniem o to do Trybunału.²²⁶

---

226. Zobacz *Eriksson p. Szwecji*, Skarga Nr 60437/08, wyrok z 12 kwietnia 2012, §52, por. także *Berg p. Szwecji*, Skarga Nr 26427/06, decyzja z 29 listopada 2011 i *Eskilsson p. Szwecji*, Skarga Nr 14628/08, decyzja z 24 stycznia 2012.

V. Stosowanie Konwencji przez krajowe sądy i trybunały

Artykuł 1 ustanawia obowiązek wobec każdej Umawiającej się Strony Konwencji do zapewnienia każdemu ochrony jego praw wyrażonych w Konwencji, a także zgodnie z artykułem 46 do implementowania ostatecznych wyroków Trybunału w sprawach, w których jest stroną. Trybunał powinien dokonywać jednolitej wykładni Konwencji,²²⁷ jednakże władze Państwa, łącznie z sądami krajowymi i trybunałami, powinny mieć na uwadze ugruntowaną linię orzeczniczą Trybunału wobec wszystkich Umawiających się Stron. Może być to pomocne przy zapobieganiu naruszeniom Konwencji. Efektywność środka krajowego może być również znacząco zwiększona jeśli jego stosowanie, zgodnie z doktryną żywego instrumentu (*living instrument*), jest zgodne z rozwijającą się interpretacją Konwencji dokonywaną przez Trybunał, a także, gdy nie czeka się na moment, kiedy naruszenie znajdzie odzwierciedlenie w decyzji wobec właściwej Umawiającej się Strony.

Deklaracja z Brighton zwraca uwagę na istotność dialogu pomiędzy Trybunałem a sądami krajowymi i trybunałami.²²⁸ Nie dotyczy to wyłącznie spotkań pomiędzy sędziami, ale w szczególności wymiany idei i zasad wyrażonych w orzeczeniach. Jeśli sądy i trybunały krajowe uwzględniają wartości wyrażone w Konwencji oraz orzecznictwie Trybunału, to dają temu wyraz w swoich orzeczeniach, tym samym umożliwiając wpływ Trybunału na tę analizę oraz samemu wpływając na Trybunał. Dzięki temu, rola Trybunału do autoratywnego interpretowania Konwencji jest wzmocniona i rozszerzona. W Deklaracji z Brighton państwa wyrażają swoją determinację do ułatwienia tych powiązań.²²⁹

W wielu systemach prawnych, sąd czy trybunał może oprzeć swoje rozważania na każdym źródle prawa albo interpretacji, w szczególności jeśli dotyczy to ważnego pytania, dla którego nie ma odpowiedzi w podstawach prawnych krajowego porządku prawnego. Przykładowo, sąd może oprzeć się nie tylko na decyzjach innych sądów z tej samej jurysdykcji, ale także na

---

227. Zobacz paragrafy 23 i 25 (c) Deklaracji z Brighton.

228. Zobacz paragraf 12 (c) Deklaracji z Brighton.

229. Zobacz paragraf 9 (c) iv Deklaracji z Brighton.

orzecznictwie sądów międzynarodowych, sądów wyższych instancji oraz trybunałów z innych jurysdykcji. Jeśli prawa wynikające z Konwencji zostały włączone do krajowego porządku prawnego- poprzez ustawodawstwo albo na mocy postanowień konstytucyjnych- sądy i trybunały krajowe mogą być wezwane do interpretowania i stosowania tych praw. W takiej sytuacji, jest istotnym, żeby sąd lub trybunał krajowy odnosił się do orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka,²³⁰ bez którego nie jest możliwe dokonanie prawidłowej interpretacji Konwencji.

W Wielkiej Brytanii, na przykład, sąd albo trybunał w rozstrzyganiu o prawach wynikających z Konwencji, które zostały włączone do prawa krajowego, musi odnieść się do (ale nie jest formalnie związany takim obowiązkiem) orzecznictwa Trybunału, co w praktyce oznacza, że sądy i trybunały krajowe dzielą interpretację Trybunału, chyba że istnieje szczególna okoliczność, aby od tej interpretacji odstąpić.²³¹

Federalny Trybunał Konstytucyjny w Niemczech (*Bundesverfassungsgericht*) nawiązał do związku pomiędzy Konwencją a prawem niemieckim w wielu orzeczeniach, podnosząc rangę Europejskiej Konwencji Praw Człowieka oraz orzecznictwa strasburskiego do poziomu prawa konstytucyjnego. W opinii Trybunału Konstytucyjnego Konwencja, która formalnie jest ustawą w prawie krajowym służy jako “pomoc w interpretacji” (*Auslegungshilfe*) podstawowych praw konstytucyjnych i zasad prawa. Nie oznacza to, że przepisy konstytucyjne mają być schematycznie dostosowane do tych wynikających z Konwencji, ale jest to wymaganie, aby wartości wypływające z Konwencji zostały wzięte pod uwagę do takiego stopnia, jaki jest zgodny ze standardami

---

230. Podobnie Europejska Komisja Praw Człowieka i Komitet Ministrów przed wejściem w życie Protokołu 11 do Konwencji.

231. Przed odwołaniem do Wielkiej Izby w *Al-Khawaja i Tahery p. Wielkiej Brytanii*, Sąd Najwyższy Wielkiej Brytanii w *R p. Horncastle and Inni* nie podzielił obaw Izby co do tego, czy są powody do uznania, że dopuszczenie dowodu ze słyszenia jest jedynym albo decydującym powodem do skazania, przyjmując, że prawo krajowe gwarantuje prawo do sprawiedliwego procesu. Sąd Najwyższy zauważył, że zasadniczo odwołałby się do zasad określonych przez Trybunał, ale odmówił w tym przypadku wzięcia ich pod uwagę, ponieważ uznał, że nie wystarczająco odnoszą się do aspektów procedury krajowej. W świetle orzeczenia *Horncastle*, Wielka Izba w *Al-Khawaja i Tahery* uznała, że dopuszczenie dowodu ze słyszenia jako jedynego przeciwko oskarżonemu, nie będzie automatycznie stanowić naruszenia artykułu 6 (1), oraz uznał, że prawo brytyjskie silnie chroni rzetelny proces. Sędzia Bratza w swojej opinii uznał to za dobry przykład dialogu wymiaru sprawiedliwości.

konstytucyjnymi. Federalny Trybunał Konstytucyjny zmienił nawet własną linię orzeczniczą przez wyroki strasburskiego Trybunału.²³² Podobne podejście jest prezentowane przez austriackie władze i sądy.

Artykuł 93 Konstytucji Królestwa Niderlandów stanowi, że międzynarodowe traktaty obowiązują po ich opublikowaniu. Artykuł 94 Konstytucji stanowi, że źródła prawa obowiązujące w Królestwie nie będą miały zastosowania, jeśli stoją w sprzeczności z postanowieniami traktatów, które są wiążące dla wszystkich osób. Sądy krajowe sądzące w sprawach praw człowieka czynią to w świetle Konwencji, mając na względzie nie tylko orzeczenia Trybunału w sprawach przeciwko Niderlandom, ale także całe orzecznictwo Trybunału: prawa wynikające z Konwencji powinny być interpretowane zgodnie z wykładnią dokonywaną przez Trybunał.²³³

Norweski Sąd Najwyższy orzekł w wielu sprawach co, do stosowania przez sądy krajowe tej samej metody wykładni Konwencji co Trybunał, uwidaczniając w ten sposób, że ma na względzie orzecznictwo Trybunału. Jeśli istnieje wątpliwość co, do zakresu decyzji Trybunału, sądy muszą rozważyć, czy fakty i prawo są porównywalne do orzeczeń Trybunału w sprawie zawisłej przed sądem krajowym. W związku z tym, iż to zadaniem Trybunału jest rozwijanie interpretacji Konwencji, Sąd Najwyższy uznał, że wykładnia dokonywana przez sądy krajowe nie powinna być bardziej dynamiczna, niż ta dokonywana przez Trybunał. W praktyce, Sąd Najwyższy uznał, że sądy krajowe powinny rozstrzygać zgodnie z orzecznictwem Trybunału

Sąd krajowy albo trybunał interpretując przepis prawa krajowego może uniknąć naruszenia, jeśli zgodnie z wykładnią Konwencji dokonaną przez Trybunał, wybierze jedną z alternatywnych interpretacji. Sądy krajowe albo trybunały mogą być w pewnym stopniu ograniczone w podjęciu takiej decyzji. W przypadku, kiedy przepis prawa jest niejasny, w wielu systemach prawnych przyjmuje się, że ustawodawca danego Państwa nie zamierzał naruszyć obowiązków wynikających z Konwencji, jeśli nic nie świadczy o przeciwnym zamiarze. W niektórych systemach prawnych²³⁴ jest nawet możliwe, aby sąd krajowy albo trybunał, pominął wykładnię przepisu prawa, która mogłaby być niezgodna z prawami wynikającymi z Konwencji i zastosować inną wykładnię, która zmniejszy wpływ danego

232. Areszt prewencyjny, wyrok z 4 May 2011, No. 2 BvR 2365/09, na www.bundesverfassungsgericht.de.

233. Podobne systemy istnieją także w Grecji i Szwecji.

234. Na przykład, w Austrii, Danii, Estonii, Finlandii, na Łotwie, w Niderlandach, Norwegii, Szwajcarii, Turcji, Wielkiej Brytanii.

przepisu albo będzie zawierać dodatkowe warunki i zabezpieczenia. Takie podejście pomaga interpretować prawo w sposób zgodny z Konwencją. Czasem procedury albo orzeczenia sądów krajowych i trybunałów mogą stanowić naruszenie Konwencji. Można tego uniknąć, jeśli sądy krajowe i trybunały będą miały na względzie zasady wynikające z Konwencji zawarte w orzecznictwie Trybunału.

Na przykład, Szwajcarski Trybunał Federalny, uznał się właściwym do rozpoznania skargi, dla której nie było środka w prawie federalnym, po to, by wypełnić nałożone na niego obowiązki przez artykuł 13 Konwencji.²³⁵ Podobnie czyni austriacki Sąd Najwyższy.²³⁶

Dla Trybunału do uznania, że wykorzystano wszelkie środki krajowe, wystarczające jest powołanie się na prawa wynikające z Konwencji w trakcie postępowań krajowych. Skarżący może jednak przedstawić sądowi albo trybunałowi sprawę wynikającą z Konwencji lub z orzecznictwa Trybunału, zgodnie z zasadami procedury krajowej, z zastrzeżeniem, że jakiegokolwiek ograniczenie powinno być konieczne i proporcjonalne w danych okolicznościach. Sąd krajowy i trybunał mogą nie uwzględnić takiej sprawy, dopóki nie zwróci się o to strona postępowania.

W wielu krajowych systemach prawnych, skarżący nie musi przedstawiać tłumaczenia wyroku Trybunału w postępowaniach krajowych. W niektórych państwach członkowskich, można wymagać od skarżącego tłumaczenia wyroku, ale taki wymóg nie może stanowić nieuzasadnionego obciążenia.

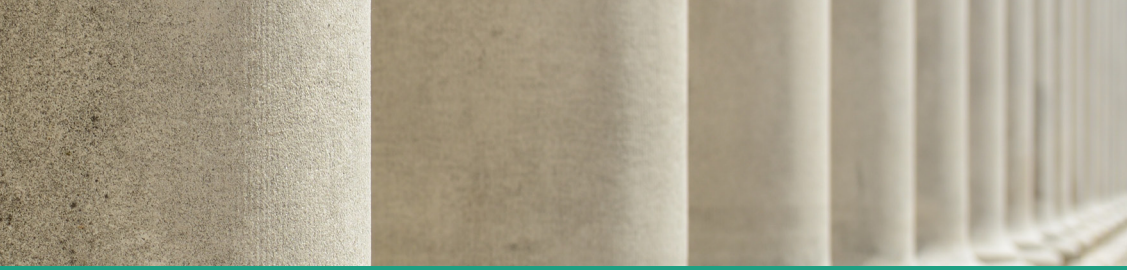
Kiedy skarżący zamierza cytować Konwencję albo orzecznictwo Trybunału, musi przestrzegać zasady równości stron.

W Niderlandach, na przykład, nie trzeba przedstawiać sądowi krajowemu tłumaczenia Trybunału. Pytania dotyczące orzeczeń Trybunału powinny być adresowane do tak zwanych koordynatorów prawa europejskiego (« GCE »), którzy są odpowiedzialni w każdym sądzie za informowanie o zmianach w orzecznictwie sądów europejskich.

---

235. Zobacz *Xhavit Haliti p. Szwajcarii*, Skarga Nr 14015/02, decyzja z 1 March 2005; także *Linnkogel p. Szwajcarii*, Skarga Nr 43874/98, wyrok z 1 March 2005, paragrafy 35-38.

236. Wyrok z 23 października 2007, 110s 132/06f.

www.coe.int